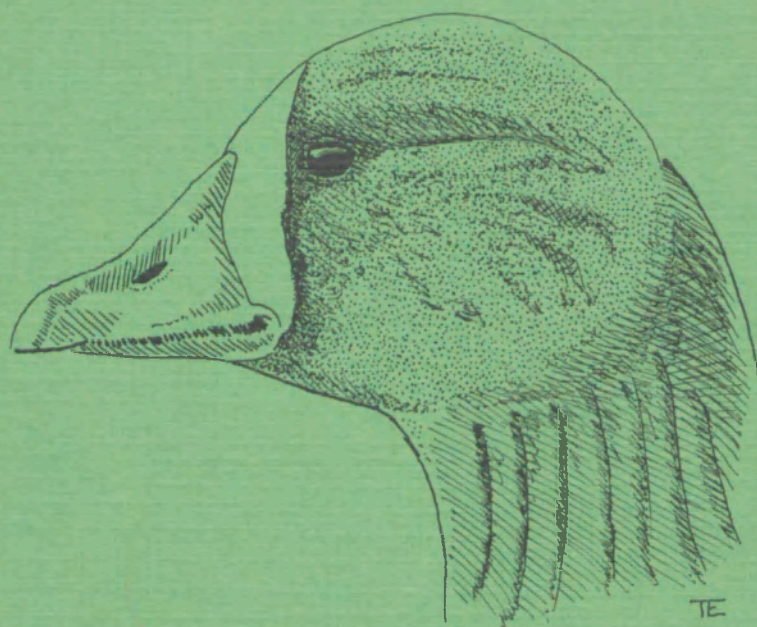
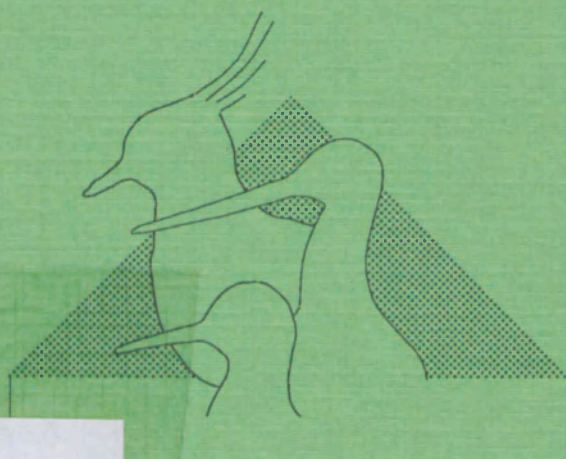

GRAZENDE VOGELS IN WATERLAND

Opvang van ganzen, zwanen,
Meerkoeten en Smienten

CLM NATUUR
4643
BEHEER/
VOGELBEHEER/Egg

werkkingsverband Waterland

Over het Samenwerkingsverband

Het Samenwerkingsverband Waterland bestaat sinds 1982 en wordt gevormd door de Werkgroep Jonge Boeren Waterland, de Milieufederatie Noord-Holland, het Centrum voor Landbouw en Milieu en enkele individuele natuurbeschermers.

Het Samenwerkingsverband wil agrarisch natuur- en milieubeheer bevorderen door overleg, onderzoek, voorlichting en uitvoering van praktische maatregelen. Vanaf de oprichting tot en met 1995 coördineerde het Samenwerkingsverband de vrijwillige weidevogelbescherming in Waterland. In 1996 is deze taak overgenomen door de Vereniging Agrarisch Natuurbeheer Waterland.

In de loop der jaren heeft een verbreding van de activiteiten plaatsgevonden. Sinds 1986 doet het Samenwerkingsverband ook onderzoek naar de inpasbaarheid van botanisch beheer van slootkanten. Daarnaast zijn de afgelopen jaren diverse andere activiteiten ontplooid, zoals de aanleg van natuurvriendelijke oeverbeschoeiingen, het plaatsen van nestvlotjes voor de zwarte stern, de aanleg van broeihopen voor de ringslang, een inventarisatie van boerenzwaluwen en publicatie van een voorlichtingsbrochure over deze soort. De activiteiten van het Samenwerkingsverband worden in toenemende mate extern gefinancierd. Sinds 1994 voert het Samenwerkingsverband ook projecten uit in het kader van het Waardevol Cultuurlandschap (WCL) Waterland.

Publicaties

Het Samenwerkingsverband heeft in de loop der jaren vele publicaties uitgebracht. De volgende uitgaven zijn nog verkrijgbaar:

- Gevolgen van het uitrijverbod dierlijke mest voor Waterland. Effecten op landbouw, milieu en natuur in een veenweidegebied. 1987. f 12,50.
- Mest in Waterland. Naar een optimaal gebruik van mest in een veenweidegebied. 1990. f 20,-.
- Grasbanen - Ervaringen uit de praktijk met aanleg kunststofmatten in het land. 1992. f 15,-.
- Boerenzwaluwen in Waterland. Tips om het broeden op melkveebedrijven te stimuleren. 1993. f 5,40.
- Verslag van activiteiten 1990-1992. 1993. Gratis.
- Weidevogels, grondgebruik en waterpeil in Waterland 1982-1991. 1993. f 22,50.
- Experimenteel botanisch slootkantbeheer in Waterland - Een beknopt tussentijds verslag over de periode 1990-1993. 1994. f 15,-.
- Video "Natuurlijk boeren in Waterland". 1995. f 45,-.
- Weidevogelbescherming in Waterland 1995. 1996. f 12,50.

Bovenstaande publicaties en dit rapport (f25,-) kunnen worden besteld door overmaking van het vermelde bedrag op Raborekening 354.052.500 van het Samenwerkingsverband Waterland of op Postbankrekening 203106 van de Rabobank Waterland o.v.v. het genoemde rekeningnummer van het Samenwerkingsverband. Vermeld altijd de desbetreffende titel(s).

Samenwerkingsverband Waterland

Koemarkt 53 - I

1441 DB Purmerend

tel. 0299 437 463

fax 0299 430 298

464-3
07104R006

NATUUR II
BEHEER/ VOGELBEHEER/ Egg

CLM ONDERZOEK EN ADVIESBUREAU
Groenlandweg 10
4215 JG Grootegouwen
Postbus 60, 4200 AA Grootegouwen
tel. (0345) 470700

GRAZENDE VOGELS IN WATERLAND

Opvang van ganzen,
zwanen, Meerkoeten en
Smienten

Ton Eggenhuizen

VOORWOORD

In Waterland zijn ganzen, zwanen, meerkoeten en smienten niet meer weg te denken. De aantallen zijn de laatste jaren sterk toegenomen. Het laten foerageren en verblijven van deze wintergasten heeft de voorkeur boven het almaar verjagen, met wat voor middelen dan ook. Er gaat namelijk onnodig energie verloren als er extra wordt gevlogen om te vluchten en een nieuwe rustige plek te vinden in de vorm van goed grasland voor een smakelijke maaltijd. Ganzen, zwanen en koeten zijn meestal voor een langere tijd op dezelfde plaats te vinden. Smienten niet, die komen soms maar een nacht maar dan wel met duizenden tegelijk. Daarom zijn ze minder goed bestuurbaar van ongewenste naar gewenste foerageerplekken. Schade is daarom niet te voorkomen. Het bejagen is nauwelijks effectief en bij smienten haast onbruikbaar vanwege de nachtelijke activiteit.

Naarmate het winterseizoen vordert en het voorjaar in aantocht is, wordt de druk op het grasland en de kans op schade groter. Er worden allerlei afschrikmiddelen toegepast om de vogels te verjagen. Maar ze wennen hier snel aan, zodat het afschrikken vaak slechts een korte tijd of helemaal geen effect heeft. De veehouders zijn verplicht dit soort tijdrovende maatregelen te nemen, omdat ze anders niet in aanmerking komen voor schadevergoeding. Een van de manieren om de vogels af te schrikken is het plaatsen van stokken met plastic zakken. Maar vooral met harde wind schrikken de schapen hier meer van dan de vogels. Bovendien geeft dit in het voorjaar onrust en verstoring voor de weidevogels.

De schade wordt niet alleen veroorzaakt door een verminderde grasopbrengst. Er vindt structuurbederf plaats door verdichting en verslemping en er is sprake van achteruitgang van de betere grassoorten. Kortom, hoe meer je je best doet om goed gras op het land te hebben, hoe groter de schade.

De grazende vogels zijn evenwel een realiteit in Waterland en zij zullen het grasland blijvend nodig hebben. Een reëel bedrag dat de schade compenseert en de boer beloont die de vogels opvangt, kan draagvlak creëren om de grazende vogels een rustige plek te geven. De resultaten van het rapport leveren hieraan een bijdrage. De Vereniging Agrarisch Natuurbeheer Waterland kan hiermee in de praktijk aan de slag gaan.

Cor Uitentuis,
veehouder te Middellie

DANKWOORD

Het onderzoek is mogelijk gemaakt dankzij financiële bijdragen van het Project Waardevol Cultuurlandschap Waterland en de provincie Noord-Holland.

Voor het onderzoek hebben vele Waterlandse veehouders desgevraagd hun ervaringen gemeld met grazende vogels, schade en schade-afhandeling:

- A. Bakker (Holysloot);
- P. Bark (Broek in Waterland);
- S. de Boer (Warder);
- Th. Bouwman (Warder);
- J. Buisman (Warder);
- C. Deun (Zuiderwoude);
- D. Dobber (Zuiderwoude);
- H. Hoeve (Holysloot);
- B. Honingh (Uitdam);
- M. Honingh (Zuiderwoude);
- B. Hoogendoorn (Uitdam);
- J. Klein (Zuiderwoude);
- C. Koning (Warder);
- F. de Koning (Uitdam);
- J. Kramer (Warder);
- A. Kuiper (Holysloot);
- P. Laan (Warder);
- C. Mantel (Warder);
- A. Neefjes (Warder);
- W. Pronk (Broek in Waterland);
- C. Uitentuis (Middelie);
- D. Wals (Warder).

Hun informatie was een belangrijke basis voor het rapport en de voorstellen daarin.

De Wildbeheereenheden De Zeevang, De Dieën en Waterland e.o. zijn gepolst over de haalbaarheid van opvang. Een uitgebreider gesprek heeft plaatsgevonden met het bestuur van WBE De Zeevang, waarbij ook de heer A.W. Kamminga (KNJV) aanwezig was.

De heren H. Engberink (ministerie van LNV/Jachtfonds), P. Pilkes (ministerie van LNV, later provincie Noord-Holland) en H. van Welie (LNV/Jachtfonds) leverden waardevolle informatie over huidige procedures en perspectieven voor opvang.

A. van Paassen van het Centrum voor Landbouw en Milieu leverde informatie over de CLM-opvangexperimenten in Zeeland en Friesland.

Het beschikbaar stellen van telgegevens door F. Cottaar, C. Eyerma†, J. Marbus, D. Tanger, F. Visbeen en W. van der Waal is zeer op prijs gesteld.

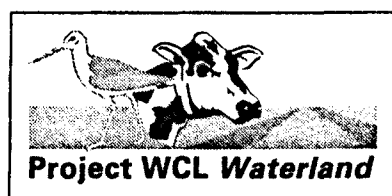
De begeleidingscommissie bewaakte de voortgang van het project, voorzag de uitvoerders van nuttig commentaar en tips en droeg voor enkele onderdelen van het verslag tevens bij aan de totstandkoming van dit rapport.

De commissie bestond uit:

- A. Guldemon (Samenwerkingsverband Waterland);
- J. Honingh (Samenwerkingsverband Waterland);
- P. Pilkes (provincie Noord-Holland)
- J. Spaans (veehouder te Broek in Waterland);
- D. Tanger (Samenwerkingsverband Waterland);
- F. Visbeen (Samenwerkingsverband Waterland);
- G. Walstra (provincie Noord-Holland).

De bureaumedewerkers van het Samenwerkingsverband Waterland voorzagen in het bijspijkere van de broodnodige gebiedskennis.

Ton Eggenhuizen

INHOUD

Voorwoord

Dankwoord

Inhoud

Samenvatting

1.	Inleiding	1
2.	De vogels	3
2.1	Kolgans	3
2.2	Grauwe gans	5
2.3	Rietgans	7
2.4	Kleine rietgans	8
2.5	Brandgans	9
2.6	Kleine zwaan	9
2.7	Wilde zwaan	10
2.8	Knobbelzwaan	10
2.9	Smient	11
2.10	Meerkoet	12
2.11	Nijlgans	13
2.12	Overige soorten	13
2.13	Algemene opmerkingen over grazende vogels	13
2.14	Draagkracht van ganzengebieden	14
3.	Schade - wettelijk kader, beleid en ervaringen van boeren	17
3.1	Wettelijk kader	17
3.2	Regeling voor vergoeding van wildschade	19
3.3	Hoe ervaren boeren schade door grazende vogels?	19
3.4	Schadebedragen	21
3.5	Nota <i>Ruimte voor ganzen</i>	23
3.6	Smientenbeleid in Noord-Holland	24
4	Knelpunten	27
4.1	Schade en schadevergoeding	27
4.2	Vogels en verjaging	27
4.3	Schade en opvang	28
5	Een oplossing voor gesignaleerde knelpunten	29
5.1	Draagvlak bij de boeren	29
5.2	Draagvlak bij de overheid	30
5.3	Draagvlak bij de jagers	30
5.4	Draagvlak bij natuurbeschermingsorganisaties	31
5.5	Naar gebiedsgerichte proefprojecten	31

6	Conclusies en aanbevelingen	33
7	Proefprojecten	37
7.1	Opzet proefprojecten	37
7.2	Gewenst beheer van opvangpercelen	40
7.3	Monitoring	40
	Literatuur	43
	Bijlagen	
1	Leden begeleidingscommissie	45
2	Geïnterviewde boeren in WCL-gebied	46
3	Vragenlijst boeren	47
4	Verjaagmethodieken	48
5	Uitgekeerde schadebedragen in Nederland, Noord-Holland en Waterland	50
6	Gesprek met de Wildschadecommissie Noord-Holland d.d. 26-9-95	51
7	Gesprek met de Wildbeheereenheid de Zeevang, SVW d.d. 19-10-95	53
8	Gesprek met het Jachtfonds d.d. 13-12-95	55
9	Gesprek met SBB d.d. 13-10-95	56

SAMENVATTING

In Waterland en de Zeevang (het Waardevolle CultuurLandschap Waterland) verblijft een toenemend aantal grazende vogels op agrarisch land. Het betreft verschillende soorten ganzen, zwanen, eenden en Meerkoeten. Deze zijn niet alleen in de winter in Waterland, maar ook in het voorjaar en de zomers verblijven er Grauwe Ganzen en Knobbelzwanen. Sinds 1988 broedt de Grauwe Gans in Waterland en het aantal broedparen is toegenomen to ca. 70 in 1996.

Probleemstelling

Deze grazende vogels veroorzaken schade op percelen. Boeren kunnen via het Jachtfonds schadevergoeding krijgen, maar er is onvrede over de hoogte en afwikkeling van de schadevergoeding. Ondermeer moeten ze aantonen dat ze alles gedaan hebben om de vogels van hun land te verjagen. Dit heeft tot gevolg dat het probleem naar de buurman wordt doorgeschoven. Verder hebben de vogels meer energie nodig vanwege het extra vliegen, zodat ze extra moeten fourageren. Om deze problemen aan te pakken heeft het Samenwerkingsverband Waterland een studie opgezet naar de mogelijkheden om opvanggebieden voor grazende vogels te creëren binnen de bestaande kernfourageergebieden. Hierbij is de centrale idee dat er een financiële beloning wordt gegeven voor de opvang van ganzen in plaats van een schadevergoeding.

Doel van de studie is te onderzoeken of er bereidheid is onder boeren, maar ook onder andere belanghebbenden zoals de overheid (wildschadecommissie WiCo, Jachtfonds), de wildbeheerseenheden (WBE, jagers) en de terreinbeherende natuurorganisaties (m.n. Staatsbosbeheer, SBB) voor opvanggebieden voor grazende vogels. Hiertoe hebben we 21 boeren uit Waterland en de Zeevang ondervraagd en zijn gesprekken gevoerd met de drie WBE's uit het gebied, de WiCo, het jachtfonds en SBB.

Grazende vogels in Waterland

Van de belangrijkste grazende vogels die in Waterland voorkomen is verspreidingsgebied, voorkomen en aantallen beschreven. Het betreft in Waterland vooral wintergasten zoals Kolgans (maxima ca. 8000), Grauwe Gans (ca. 800, ook overzomerende broedpopulatie), Brandgans en (Kleine) Rietgans (enkele 100-den, in jaarlijks wisselende aantallen), Smient (ca. 60.000), Meerkoet (ca. 15.000) en Knobbelzwaan (ca. 600, ook overzomerende broedparen) en Kleine Zwaan (enkele 100-den). Hiermee is Waterland een van de belangrijke overwinteringsgebieden voor grazende vogels in Nederland.

Schade door grazende vogels

In het huidige beleid wordt wildschade vergoed door het Jachtfonds. Per provincie is er een wildschadecommissie die de schade en de hoogte van het bedrag beoordeelt en het Jachtfonds adviseert over de uitkering van de schadebedragen. De schadebedragen in het WCL Waterland liggen tussen de f 100.000 en f 200.000 per jaar wat 30-40% van de uitgekeerde schade is in Noord-Holland.

Hoe ervaren de geïnterviewde boeren de schade en overlast veroorzaakt door grazende vogels?

- groeiachterstand van de eerste snede door vertrapping van het gras. Hoe korter de periode is tussen begrazing door vogels en ingebruikname, hoe groter de schade is;
- soms is er een (gering) effect op de tweede snede doordat de grasgroei ongelijk is. Hierdoor kan er niet optimaal worden gemaaid of beweid;
- beperkte mogelijkheid voor winterbeweiding met m.n. schapen door directe concurrentie;
- verminderde grasconsumptie door vervuiling van het gras; dit speelt in de winter maar vooral ook in het voorjaar en de zomer;
- de vogels zouden door selectieve begrazing juist de productieve grassen opeten;
- het eiwitrijke meigras (wat een verminderde opbrengst heeft door begrazing) kan in de praktijk niet worden aangekocht wanneer aan het eind van het seizoen schade wordt uitbetaald;
- verjaging wordt als weinig effectief beschouwd.

Oplossingen

Hoe staan de verschillende partijen tegenover het idee van het creëren van opvanggebieden voor grazende vogels?

De helft van de ondervraagde *boeren* staat positief tegenover dit idee, mits de vergoedingen redelijk zijn en in verhouding staan tot de extra arbeid en opbrengstderving. Wel is er de vrees dat de opvanggebieden een aanzuigende werking hebben op extra aantallen vogels.

De *WiCo* en het *Jachtfonds* staan positief tegenover het plan, als er sprake is van een daling van de schadevergoedingen.

Met de betrokken *WBE's* De Zeevang, De Dieën en Waterland moeten nog verdere gesprekken plaats vinden. Men wil meedenken, maar raadpleging van de leden moet nog plaats vinden.

SBB staat ook positief tegenover de plannen voor opvanggebieden, die mogelijk deels op hun terreinen zullen liggen, mits dit niet leidt tot een hogere jachtdruk buiten de opvanggebieden en er werkelijk concentratie van de vogels in de opvanggebieden optreedt.

Bij de boeren en de *WBE's* is er weinig draagvlak voor de opvang van Knobbelswaan, Meerkoet en overzomerende Grauwe Ganzen.

Er zijn een aantal vragen die in de praktijk moeten worden beantwoord:

1. Zijn de vogels in de opvanggebieden te concentreren, en hoe groot moeten deze opvanggebieden zijn?
2. Trekken de opvanggebieden extra vogels aan op gebiedsniveau?
3. Wat zijn de ervaringen van boeren, jagers en *WiCo* met de opvang van grazende vogels?

Dit willen we uitzoeken in een aantal proefprojecten met opvanggebieden. Dit zal door de Natuurvereniging Waterland verder worden uitgewerkt en de hierbij zijn de volgende stappen noodzakelijk:

- garanties krijgen van het Jachtfonds dat zij de opvangproeven ondersteunt (door schriftelijke afspraken dat schade uit de omgeving niet ten laste komt van de opvangende boeren);
- jagers en natuurbeherende instanties om de tafel krijgen om afspraken te maken over waar, in welke periode en met welke inspanning, opvang gerealiseerd kan worden;
- boeren in de voorgestelde opvanggebieden informeren en vragen om medewerking, aan de hand van een concept-contract (welke inspanning; voor welke premie);
- realiseren van aaneengesloten proefgebieden. Indien nodig zal onderhandeld moeten worden met de gebruiker/eigenaar;
- zorg dragen voor monitoring van vogels (tellingen door vrijwilligers).

Proefprojecten

Ten slotte zijn er drie proefprojecten uitgewerkt waar opvanggebieden gecreëerd kunnen worden. In principe gaan we uit van een oppervlakte van ca. 50 ha van een proefgebied. De vergoedingen die aan de deelnemende boeren worden gegeven zullen ongeveer twee keer zo hoog

moeten zijn als de schade die nu wordt vergoed. Het aantal grazende vogels zal door concentratie in het opvanggebied immers toenemen.

1. Broek in Waterland: Opvang van Kleine Zwaan, Knobbelzwaan en Meerkoet op 30 ha. op het land van één boer in Broek in Waterland. Vergoedingen worden hier niet gevraagd. Overleg is nodig met de jagers.
2. Zuidelijke Zeevang: op een oppervlakte van 300-400 ha bevinden zich vooral Smienten, Meerkoeten, Kolgans, Grauwe Gans en Kleine Zwaan. Twaalf bedrijven zijn hier gevestigd waarvan de helft positief staat tegenover een opvanggebied. SBB heeft hier een ca. 100 ha groot weidevogelgebied. De schadebedragen die in de periode 1986-1993 zijn uitgekeerd in dit gebied fluctueren jaarlijks sterk en zijn gemiddeld ruim *f* 300.
3. Zuiderwoude Noord-Oost: Hier liggen twee poelen waar het grootste deel van de Waterlandse Grauwe Ganzen broeden. In de winter zitten hier veel Grauwe Ganzen, Kolganzen, Brandganzen en Knobbelzwanen. Een kwart van het gebied is eigendom van SBB dat deze grond onder éénjarige pacht uitgeeft. De gemiddelde schadebedragen liggen rond de *f* 125 voor wintergasten.

Verder is er een WCL-project gestart in 1996 waarbij Grauwe Ganzen van de broedpopulatie in Waterland van een halsband met code zijn voorzien. Hierdoor kunnen we nagaan waar de Waterlandse broedvogels gedurende het hele seizoen verblijven. Dit onderzoek wordt in samenwerking met de Rijksuniversiteit Groningen uitgevoerd.

1 INLEIDING

Aanleiding en probleemstelling

In de winter verblijven groepen zwanen, ganzen, Smienten en Meerkoeten in Waterland. Voor sommigen een genot om naar te kijken, voor anderen geven de vogels overlast. Ze foerageren voor een belangrijk deel in de winter en in het vroege voorjaar op het boerenland. Hun aantallen zijn de laatste decennia fors toegenomen. In het begin van de jaren tachtig waren groepen foeragerende ganzen nog een uitzondering, nu geldt Waterland als een van de vaste foerageergebieden in Noord-Holland.

Internationaal heeft ons land een verantwoordelijkheid voor de bescherming van ganzen, Kleine Zwanen en Smienten. Een groot deel van de Westeuropese populatie verblijft in de winter in ons land. Maar deze verantwoordelijkheid kan niet alleen op de schouders van de boeren terecht komen.

Met de groeiende aantallen vogels is ook het aantal en de hoogte van de schadeclaims toegenomen. En ook de onvrede bij boeren is gestegen. De onvrede is enerzijds veroorzaakt door het bezoek van de vogels en anderzijds door de hoogte en afwikkeling van de schade. Om voor een schadevergoeding uit het Jachtfonds in aanmerking te komen, moet een boer alles in het werk stellen om de vogels van z'n land te verjagen. Het gevolg is dat de vogels continu door het gebied worden gejaagd. Dit resulteert in extra vliegbewegingen waardoor de vogels nog meer moeten foerageren. Bij de huidige aanpak wordt het probleem dus niet alleen rondgeschoven, maar ook nog eens vergroot.

Het project "Onderzoek opvang ganzen, Smienten, Meerkoeten en Knobbelzwanen in Waterland" beoogt een oplossing te bieden voor beide knelpunten: opvang van de vogels en een reële vergoeding voor de boer. Verreweg de beste oplossing is het aanbieden van goede foerageergebieden waar de vogels met rust worden gelaten. Hier kunnen de vogels worden opgevangen die elders verjaagd zijn. Schadevergoedingen zijn in een opvanggebied niet aan de orde, maar eventuele inkomstenderving moet wel worden gedekt.

Opvang van grazende vogels in Nederland kan niet alleen in natuurgebieden gerealiseerd worden. Hiervoor zijn de aantallen vogels te groot (of zijn de geschikte natuurgebieden te klein). Als Nederland deze vogels onderdak wil blijven bieden, dan is opvang op landbouwbedrijven noodzakelijk.

Boeren bestempelen de schaderegeling als ontoereikend. Bovendien biedt de huidige regeling geen motiverende benadering. Het accent ligt namelijk op de schadelijkheid en ongewenste natuur. En er wordt compensatie geboden in plaats van beloning.

Doel van het project is onderzoeken of er maatregelen zijn die leiden tot minder schade en meer acceptatie. Centraal staat de bereidheid onder boeren, instanties en wildbeheereenheden om mee te werken aan een opvangproject. Daarvoor is het nodig om te onderzoeken waar de vogels zitten, in welke aantallen en in welke periode. Daarnaast wordt gekeken naar de inpasbaarheid binnen de bedrijfsvoering om de vogels op boerenland op te vangen.

Hiertoe zijn 21 boeren in Waterland gevraagd naar hun ervaringen met grazende vogels, de schaderegeling en hun houding ten opzichte van mogelijke opvanggebieden. Daarnaast zijn er

gesprekken gevoerd met andere belanghebbenden zoals de provinciale wildschadecommissie, het Jachtfonds, de jagers verenigd in wildbeheerseenheden, en terreinbeherende natuurorganisatie (Staatsbosbeheer).

De bovenbeschreven vragen zullen niet uitputtend beantwoord kunnen worden, maar het project is wel opgezet om te inventariseren welke aspecten meespelen.

Gebied

Het onderzoek vindt plaats in het WCL-gebied Waterland dat een groot deel van het veenweidegebied ten noorden van Amsterdam bestrijkt. Dit gebied bestaat uit: Wormer- en Jisperveld, Oostzanerveld, Ilperveld, Waterland en de Zeevang.

Vragen en afbakening

In het project is informatie verzameld over het huidige beleid, de uitvoering daarvan, de aantallen en verspreiding van vogels en het draagvlak onder de betrokken partijen om mee te werken aan een oplossing van de knelpunten door het realiseren van opvanggebieden.

Om te komen tot een andere benadering is een breed draagvlak nodig. In het onderzoek is het polsen en creëren van draagvlak in gang gezet. De Vereniging Agrarisch Natuurbeheer Waterland zal nu het initiatief moeten nemen. Essentieel voor het welslagen van de proefprojecten is dat alle partijen in elk stadium bij het project worden betrokken.

Een duidelijk knelpunt is dat het huidige beleid sterk is verankerd in het denken van betrokken personen en instanties. Oplossingen van de problemen zijn tot dusverre vooral gezocht binnen dit beleid. Nu moet een verandering in dit denken worden bewerkstelligd, waarbij centraal staat dat opvang geboden gaat worden in het agrarische land. Ook zal tijd nodig zijn voor de overstap van denken in schadetermen naar gastvrije opvang op boerenland.

Opbouw rapport

In hoofdstuk 2 bespreken we aantallen en verspreiding van de grasetende vogels. Het begrip schade behandelen we in hoofdstuk 3. Hierbij gaan we in op het wettelijk kader, de regelingen omtrent vergoedingen, ervaringen van boeren met schade en de uitgekeerde schadebedragen. De knelpunten die door het huidige beleid zijn ontstaan, diepen we in hoofdstuk 4 uit. Hiervoor hebben we de bereidheid bij boeren, wildbeheereenheden, overheid en Staatsbosbeheer gepolst. Het resultaat van deze besprekingen - weergegeven in hoofdstuk 5 - was over het algemeen bemoedigend. In hoofdstuk 6 presenteren we een stappenplan met conclusies en aanbevelingen. Als onderdeel hiervan stellen we drie proefprojecten voor, die we in hoofdstuk 7 beschrijven. Tevens doen we daarbij een voorstel voor monitoring. De monitoring moet zich richten op de mate waarin de vogels de opvanggebieden gebruiken en op de ervaringen van gebruikers en andere betrokkenen met de proefprojecten.

Het onderzoek naar de opvang van grazende vogels in Waterland is gefinancierd door de provincie Noord-Holland en het WCL-Waterland. Het onderzoek is door het Samenwerkingsverband Waterland uitgevoerd.

2 DE VOGELS

Grazende ganzen, zwanen, Meerkoeten en Smienten kunnen op grasland aanzienlijke schade veroorzaken. In Waterland gaat het vooral om Kolgans, Grauwe Gans, Knobelzwaan, Kleine Zwaan, Smient en Meerkoet. In kleinere aantallen komen Rietgans, Kleine Rietgans, Brandgans, Wilde Zwaan en Wilde Eend voor. Iedere soort heeft zijn eigen aantalsverloop in het gebied en is dus in meer of mindere mate verantwoordelijk voor de schade.

We zullen de genoemde soorten bespreken waarbij het broedgebied en het voorkomen in Waterland centraal staan. Op dit moment is onvoldoende telmateriaal beschikbaar om het voorkomen van de vogels uit te drukken in het aantal vogeldagen (het aantal vogels vermenigvuldigd met de verblijfsduur). Het aantal vogeldagen geeft inzicht in de begraazingsdruk. Toekomstige vogeltellingen moeten vooral gericht zijn op het verkrijgen van deze gegevens.

2.1 Kolgans

De Kolgans is een broedvogel van arctische streken van Zuid-Groenland, Noord-Siberië en zuidelijk Nova Zembla. De populatie van Zuid-Groenland (*Anser albifrons flavirostris*) overwintert in Engeland en Ierland. De in West-Europa overwinterende vogels (*Anser albifrons albifrons*) komen uit het meest westelijke deel van Siberië en Nova Zembla. West-Europa omvat hier Denemarken, noordwestelijk Duitsland, Nederland, België, westelijk Frankrijk en het zuidoosten van Engeland. Nederland herbergt ongeveer 90% van de Westeuropese populatie op haar grondgebied. De totale Westeuropese populatie werd recent op 450.000 vogels geschat (Meiniger e.a. 1995, gebaseerd op gegevens van tweede helft van de jaren tachtig). Andere overwinteringsgebieden zijn de noordoostelijke Middellandse Zee en de Zwarte Zee.

Na het vertrek uit de broedgebieden in september en begin oktober (na de vleugelrui van de volwassen vogels), worden de eerste aantallen van betekenis in december waargenomen. Het aantal Kolganzen loopt in januari verder op en bereikt eind januari een piek. In februari neemt het aantal vogels geleidelijk af, soms met een kleine opleving half februari als gevolg van doortrek. In maart is het grootste deel van de vogels verdwenen.

De in Nederland overwinterende populatie Kolganzen is de laatste decennia enorm toegenomen. In de jaren vijftig en zestig verbleven 40.000 tot 70.000 Kolganzen in Nederland. Begin jaren zeventig nam de stand toe tot ruim 100.000 vogels. Aan het eind van de jaren zeventig overwinterde in Nederland 180.000 tot 190.000 vogels. Tien jaar later verbleven 466.000 Kolganzen in Nederland en begin jaren negentig meer dan 500.000 exemplaren. In 50 jaar is de stand van overwinterende Kolganzen in Nederland dus ongeveer vertienvoudigd.

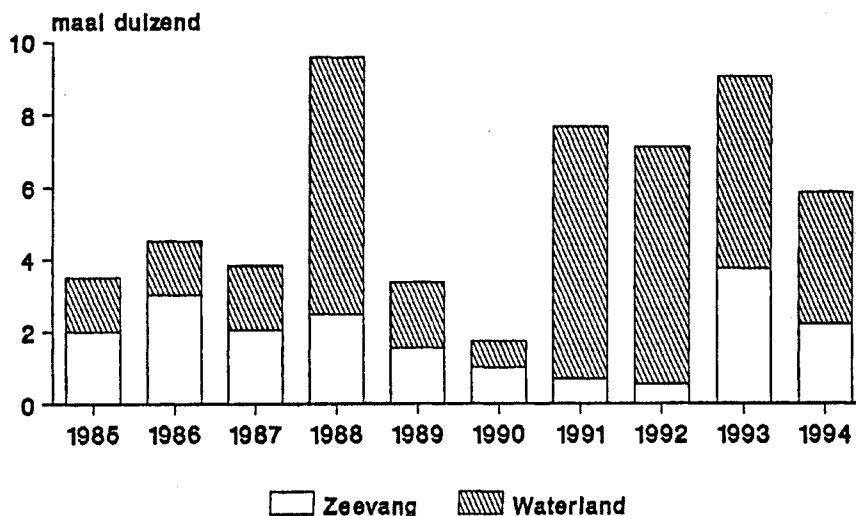
In Waterland is de Kolgans pas een recente verschijning. Tot begin jaren tachtig was de soort een doortrekker in gering aantal; pas in de tweede helft van de jaren tachtig werd in Waterland gepleisterd. De eerste schadeklachten bij de Wildschadecommissie dateren dan ook van 1988. Aanvankelijk waren de aantallen betrekkelijk laag. In de loop van de jaren negentig is een duidelijke toename te zien (figuur 1; tabel 2.1). Het voorkomen van Kolganzen is vrijwel geheel beperkt tot de oostelijke Zeevang en Waterland-Oost en is gebonden aan de slaappleatsen in Flevoland (Lepelaar- en Oostvaardersplassen). Ook binnen de genoemde gebieden zijn duidelijke

lijke concentraties te zien. In Waterland verblijven de grootste aantallen rond Zuiderwoude en een kleiner aantal in de IJdoorn en ten zuiden van Holysloot. In Zeevang komen de grote aantallen voor rond de Moordenaarsbraak en ten noorden van Warder. Niet alleen de aantallen zijn in deze gebieden groter, ook de frequentie van aanwezigheid is groter.

Tabel 2.1 Aantal Kolganzen

winter	maximum Zeevang	maximum Waterland	totaal maximum
'85/'86	2.000 (feb)	1.500 (feb)	3.500 (feb)
'86/'87	3.010 (jan)	1.500 (feb)	incompl.
'87/'88	2.030 (jan)	1.780 (dec)	2.940 (jan)
'88/'89	2.460 (jan)	7.100 (feb)	7.916 (feb)
'89/'90	1.539 (dec)	1.800 (jan)	1.991 (dec)
'90/'91	1.000 (dec)	718 (feb)	1.582 (dec)
'91/'92	699 (jan)	6.960 (feb)	6.960 (feb)
'92/'93	551 (jan)	6.541 (feb)	6.748 (feb)
'93/'94	3.730 (feb)	5.320 (jan)	7.620 (jan)
'94/'95	2.200 (jan)	3.646 (jan)	5.846 (jan)

kolgans 1985-1995 maximum per winter

Figuur 1. De maximale aantallen Kolganzen in de Zeevang en Waterland in de winters 1985/86 tot en met 1994/95.

Naast een duidelijke toename van het aantal, verblijven de vogels ook langer in het gebied en is het zwaartepunt van hun verblijf verplaatst van december/januari naar januari/februari. Dit is te verklaren doordat in februari in korte tijd een groot aantal doortrekkers (met name in Waterland) bijtankt.

De eerste vogels arriveren rond november. Een gestage groei vindt plaats tot in januari. Vooral in Waterland kunnen in maart nog 2000 tot 4000 vogels aanwezig zijn. Dit zijn voornamelijk vogels die overwinterd hebben in Zuid-Holland (Alblasserwaard) en Zeeland.

Kolganzen stellen een aantal eisen aan het overwinteringsgebied. De belangrijkste eis is dat er voldoende voedsel aanwezig moet zijn. In Waterland is dit vooral gras. Ook de beschikbare tijd om dit voedsel tot zich te nemen, speelt een rol. Een tweede belangrijke eis die Kolganzen stellen aan een geschikt overwinteringsgebied is een rustige slaappleaats. Deze slaappleaats moet niet te ver van het foerageergebied liggen. In Nederland worden twee typen slaappleaatsen gebruikt, namelijk grootschalige plas-situaties op grasland (m.n. in Friesland) of grote moerasgebieden. Een groot deel van de Waterlandse en Zeevanger ganzen trekt in de avonden naar de Oostvaardersplassen (op 10 resp. 15 kilometer vliegen). Een veel kleiner deel slaapt op grote wateren in Noord-Holland en op het IJsselmeer. Het water wordt gebruikt om te drinken en om de veren te poetsen. Daarnaast wordt in deze gebieden ook zaad van moerasplanten gegeten. Verder biedt deze plaats een zekere bescherming tegen (land-)predatoren. Ondiepe zandige bodems hebben sterk de voorkeur. Het zand wordt gegeten om de spijsvertering te bevorderen.

2.2 Grauwe gans

Bij de Grauwe Gans onderscheiden we twee ondersoorten: in West-Europa komt de ondersoort *Anser anser anser* voor; in Midden- en Oost-Europa en in Azië broedt *Anser anser rubirostris*. In het verleden is door introductieprojecten plaatselijk ook deze oostelijke ondersoort in Nederland ingeburgerd geraakt. De Grauwe Gans is van oorsprong een Nederlandse broedvogel. Sterke vervolging door de mens heeft het verspreidingspatroon verbrokkelt en beperkt tot de grote moerasgebieden. Aan het eind van de negentiende eeuw was de Grauwe Gans in Nederland praktisch uitgestorven als broedvogel, hoewel incidentele broedgevallen in Friesland en de kop van Overijssel bleven plaatsvinden. In de jaren zestig startte een introductieproject in Friesland. Door het ontstaan van grote rietmoerassen in de Flevopolders (met name Oostvaarders- en Lepelaarplassen) steeg de broedpopulatie na 1970 enorm (Van de Bergh 1991). Wellicht mede door deze grote populatie in Flevoland ontstond in Waterland een - aanvankelijk kleine - broedpopulatie rond de Binnenbraak en Oosterpoel. In 1988 werden de eerste drie paren waargenomen. In 1991 werden 20 paren gezien en in 1996 zijn er 65 tot 70 paar. De totale Westeuropese populatie wordt op 120.000 vogels geschat.

Grauwe Ganzen komen noordelijk tot de poolcirkel tot broeden. De vleugelrui in augustus (de niet-broedvogels ruien al in mei-juni) wordt in rustige moerassen doorgebracht. Een zeer groot deel van de Scandinavische populatie maakt deze rui door in de Oostvaardersplassen en de Dollard. Opmerkelijk fenomeen is dat de vogels na deze rui in de nazomer grotendeels weer terugtrekken naar Zuid-Scandinavië om daar met name op oogstafval te foerageren. In september komen deze vogels terug in Nederland, om eind november/begin december door te trekken naar Zuidwest-Spanje (Coto Doñana). Vanaf februari trekken deze vogels weer noordwaarts en verblijven dan korte tot langere tijd in Nederland. Tot in april kunnen nog vogels doortrekken. De late doortrekkers zijn vogels uit Noorwegen. Plaatselijk treden variaties op in dit algemene beeld. Verschillende deelpopulaties kunnen andere trekstrategieën ontwikkelen. Een groeiend deel van de populatie blijkt in Nederland te overwinteren vanwege de verdrijving in de Spaanse overwinteringsgebieden. De droogte dwong de vogels uit te wijken naar de landbouwgronden rondom de jachtvrije moerasgebieden. Op deze landbouwgronden wordt intensief op de Grauwe Ganzen gejaagd. Van enkele Nederlandse broedpopulaties is inmiddels aangetoond dat ze helemaal niet of minder ver wegtrekken. Dit is wellicht een gevolg van de relatief milde winters.

In de tweede helft van de jaren zeventig verbleven maximaal 20.000 tot 35.000 Grauwe Ganzen in Nederland. Dit aantal is zeer geleidelijk gestegen tot 80.000 aan het eind van de jaren tachtig. (*Ganzenwerkgroep Nederland/België*, 1989, 1990, 1991). Waarschijnlijk heeft deze groei zich daarna voortgezet. Hiervoor zijn zowel een reële populatiegroei als het verleggen van het overwinteringsgebied verantwoordelijk. De totale Noordwesteuropese populatie wordt op 120.000 vogels geschat (Meininger e.a. 1995).

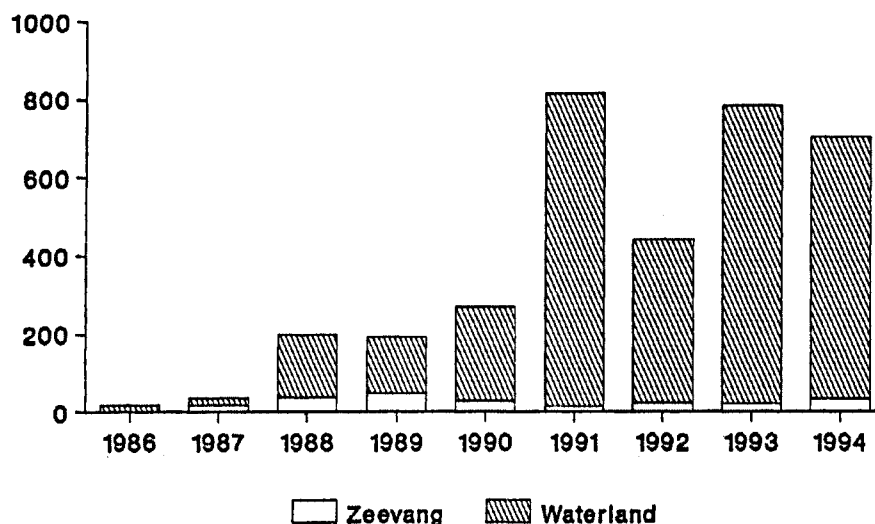
Het aantal overwinteraars in Waterland is gelijk met het aantal Waterlandse broedvogels gestegen. Eind jaren tachtig verbleven 's winters niet meer dan 80 Grauwe Ganzen in Waterland. In vier jaar groeide dit aantal naar ruim 500 vogels (figuur 2). De indruk bestaat dat deze groep overwinteraars gevormd wordt door de lokale broedpopulatie. Dit betekent dat in het voorjaar het aantal het laagst is (maximaal 150 tot 200 vogels, soms aangevuld voor korte tijd met doortrekkers) en dat het aantal door jongen-productie in juni en juli piekt tot 600 tot 700 vogels. Een groot deel van de volwassen vogels maakt de vleugelrui in de Oostvaardersplassen door. Aangezien de gezinnen gedurende de winter bij elkaar blijven, trekken de jongen mee. In september keren deze vogels weer terug. De populatie daalt vervolgens geleidelijk door natuurlijke sterfte, afschot en wegtrek. Het is niet duidelijk of van de broedpopulatie nog een verdere groei te verwachten is. Ook is onduidelijk in hoeverre aantalsregulatie door afschot plaatsvindt en welk effect dat heeft op de populatie (sterfte, emigratie en immigratie).

Tabel 2.2 Aantal Grauwe Ganzen

winter	maximum Zeevang	maximum Waterland	totaal maximum
'86/'87	1 (dec)	16 (mrt)	16 (mrt)
'87/'88	17 (jan)	20 (nov)	20 (nov)
'88/'89	38 (okt)	160 (okt)	198 (okt)
'89/'90	48 (feb)	144 (feb)	192 (feb)
'90/'91	30 (dec)	238 (feb)	238 (feb)
'91/'92	13 (nov)	802 (feb)	803 (feb)
'92/'93	2 (mrt)	417 (mrt)	440 (mrt)
'93/'94	21 (feb)	759 (feb)	780 (feb)
'94/'95	35 (jan)	666 (nov)*	666 (nov)

* Tellingen van februari en maart in Waterland zijn nog niet beschikbaar.

grauwe gans 1986-1995 maximum per winter

Figuur 2. De maximale aantallen Grauwe Ganzen in de Zeevang en Waterland in de winters 1985/86 tot en met 1994/95.

Als we in tabel 2.2 de maxima bekijken, zien we dat het aantal in de Zeevang sinds '87/'88 stabiel (13-48 vogels) is en dat het aantal in Waterland fors is gestegen. Helaas beschikken we alleen over telgegevens van de periode september tot en met maart en is niet in alle maanden overal geteld. Van Waterland-Oost is van de periode '91-'92 tot en met '94-'95 de meest complete serie tellingen voorhanden. De winter van '91-'92 was tevens een breekpunt in de traditie van het wegtrekken van Grauwe Ganzen. Na deze winter daalden de aantallen in december-januari niet meer, hetgeen erop kan wijzen dat de lokale broedpopulatie niet meer wegtrekt. De piekaantallen worden in februari en maart bereikt. De lokale populatie werkt als een magneet op doortrekkende ganzen; gedurende korte tijd verblijven 300 tot 400 doortrekkende Grauwe Ganzen in het gebied, naast de 300 tot 400 vogels van de lokale populatie. In gebieden zonder lokale populatie, zoals de Zeevang, worden de doortrekkende vogels zelden aan de grond gezien.

Buiten de Zeevang en Waterland-Oost is de Grauwe Gans als pleisterende vogel in Waterland zeldzaam. Kleine aantallen sluiten zich soms aan bij tamme ganzen.

Grauwe Ganzen stellen dezelfde terreineisen aan overwinteringsgebieden als Kolganzen. Gemengde groepen komen dan ook in de winter veel voor. Bij de broedpopulatie Grauwe Ganzen zien we daarnaast ook af en toe dat een klein aantal andere ganzensoorten (m.n. brand- en Kolganzen) zich aansluit. Doorgaans betreft het hier aangeschoten of anderszins mindervalide dieren. De Grauwe Gans is minder koude-tolerant dan de overige ganzensoorten en zal bij invallende koude eerder naar het zuiden wegtrekken. De trek naar de broedgebieden wordt ook later gestart. Als in maart de laatste groepen Kolganzen wegtrekken, komt de doortrek van de Grauwe Gans pas goed op gang.

Broedende Grauwe Ganzen stellen drie eisen aan hun biotoop: er moet open water zijn om te vluchten (Gouwzee, braken en dieën), rietkragen om in alle rust te broeden (langs Gouwzee, braken en dieën) en voedselgebieden in de omgeving van de broedplaatsen. De nabijheid van de Lepelaar- en Oostvaardersplassen is een belangrijk element. Het zijn goede foerageer- en rustgebieden waar een groot deel van de Westeuropese populatie de slagpenrui doormaakt.

2.3 Rietgans

De Rietgans wordt opgedeeld in een groot aantal ondersoorten. In Waterland komt alleen de algemenere toendra-Rietgans *Anser fabalis rossicus* voor. De zeldzame taiga-Rietgans *Anser fabalis fabalis* wordt in Nederland alleen op de hogere gronden geregeld waargenomen. De toendra-Rietgans is een broedvogel van arctische toendra, van Scandinavië tot in Siberië. De in West-Europa overwinterende populatie telt rond 300.000 vogels. In Nederland liggen de grootste concentraties in Groningen, Friesland, langs de rivieren, in Flevoland en Zeeland.

Het voorkomen van de toendra-Rietgans in Nederland is sterk gekoppeld aan de strengheid van de winters. Bij de relatief zachte winters in de jaren tachtig verbleef maar een klein deel van de totale populatie (45.000 tot 60.000 van de 300.000 vogels) in Nederland. Bovendien was hun voorkomen geconcentreerd in de maanden december en januari. In de strengere winter van '86/'87 verbleven echter 204.000 vogels in Nederland en werd dit maximum pas in februari bereikt. De populatiegroei, zoals we die zien bij met name de Kolgans, treedt niet op bij de Rietgans. Dit is terug te voeren op een lager broedsucces. Bij de toendra-Rietgans ligt het jongen-percentages vaak 5 tot 15% lager dan bij de Kolgans (resp. 20 en 30% gerekend over de jaren '86/'87 tot en met '89/'90; *Ganzenwerkgroep Nederland/België*, 1989, 1990, 1991, 1992). Ten opzichte van Kolgans en Grauwe Gans is de Rietgans het meest koudetolerant.

In Waterland is de Rietgans geen algemene verschijning. De eerste vogels worden in de loop van december waargenomen. De hoogste aantallen worden vroeg in februari bereikt. Nog sterker dan bij de Kolgans verdwijnt de Rietgans al in februari, behalve in strenge winters. In de telgegevens ontbreekt de soort soms gedurende hele winters. Dit wil niet zeggen dat

Rietganzen de hele winter niet in het gebied voorkomen, maar veeleer dat ze niet langdurig in Waterland verblijven en dus gemakkelijk bij een telling gemist worden. Hoewel de Rietgans ook vaak voorkomt in gezelschap van Kol- en Grauwe Ganzen, is de Rietgans veel meer een vogel die op het bouwland foerageert (wintertarwe, oogstafval, bieten en planten op stoppelvelden). In de droogmakerijen nabij Waterland worden de grootste aantallen waargenomen. Er lijkt zich een afname af te tekenen in de aantallen (zie tabel 2.3).

Tabel 2.3 Aantal Rietganzen

winter	maximum Zeevang	maximum Waterland	totaal maximum
'84/'85	80 (jan)	--	80 (jan)
'85/'86	100 (feb)	176 (jan)	262 (jan)
'86/'87	57 (feb)	616 (feb)	673 (feb)
'87/'88	--	20 (dec)	20 (dec)
'88/'89	22 (dec)	21 (feb)	34 (dec)
'89/'90	--	--	--
'90/'91	6 (jan)	104 (feb)	104 (feb)
'91/'92	1 (jan)	3 (jan)	4 (jan)
'92/'93	--	1 (mrt)	1 (mrt)
'93/'94	--	--	--
'94/'95	9 (feb)	--	9 (feb)

2.4 Kleine Rietgans

De broedgebieden van de Kleine Rietgans liggen op Spitsbergen, Groenland en IJsland; de Kleine Rietgans kan dus beschouwd worden als de westelijke tegenhanger van de Rietgans. In Nederland overwinteren vrijwel alleen Kleine Rietganzen uit Spitsbergen. Binnen Nederland is het grootste deel van deze vogels in het zuidwesten en midden van Friesland te vinden. De Noordwesteuropese populatie wordt op slechts 30.000 vogels geschat.

De Kleine Rietgans is een soort die slechts sporadisch in Waterland wordt gezien. Meestal gaat het om groepen van enkele tientallen foeragerende vogels. Verder worden kleine aantallen waargenomen tussen grote groepen Kol- en Rietganzen.

In de ganzentellingen zijn de volgende gegevens te vinden:

Tabel 2.4 Waarnemingen van Kleine Rietganzen

maand		aantal	plaats
februari	1987	8 vogels	Waterland-Oost
december	1990	3 vogels	Waterland-Oost
februari	1991	91 vogels	Poppedammer Weeren
februari	1991	138 vogels	Opperwoud
januari	1992	6 vogels	Waterland-Oost
februari	1993	3 vogels	Waterland-Oost

Hoewel in Waterland waarschijnlijk meer Kleine Rietganzen voorkomen dan uit deze gege-

vens blijkt, geeft tabel 2.4 wel aan dat de eventueel door deze soort veroorzaakte schade volledig in het niet valt bij die door de andere, meer algemene soorten. Bovendien is de verblijfsduur in Waterland kort en zijn de vogels ook weer vroeg in het jaar vertrokken.

2.5 Brandgans

De broedgebieden van de Brandgans liggen op oostelijk Groenland, Spitsbergen en Nova Zembla (inclusief het schiereiland Wajgatsj). Daarnaast is recent een populatie ontstaan van enkele duizenden paren op Öland en Gotland. Doordat het broedsucces van de Brandgans van jaar tot jaar sterk kan verschillen (jongenpercentages in de winter tussen 1 en 40%), schommelen ook de absolute aantallen overwinterende vogels sterk. Deze schommelingen zijn gecorreleerd aan de driejarige aantalscyclus van lemmingen en de effecten daarvan op de predatorstand (Poolvos, Sneeuwuil, Middelste Jager en Ruigpootbuizerd).

Het zijn vooral de brandganzen van Spitsbergen en Wajgatsj, aangevuld met vogels van Öland en Gotland, die in Nederland de winter doorbrengen. De belangrijkste Nederlandse pleisterplaatsen liggen in Groningen, Friesland, Flevoland en Zeeland. In Nederland pleisteren de laatste jaren tussen 100.000 en 150.000 brandganzen.

Het voorkomen van Brandganzen in Waterland vertoont van 1986 tot heden een kleine maar duidelijke toename. Aan het eind van de jaren tachtig werden in de Zeevang en Waterland-Oost afzonderlijk doorgaans slechts enkele tientallen vogels gezien, terwijl de laatste winters meestal meer dan 100 vogels (soms tot 300) maximaal zijn geteld.

Tabel 2.5 Aantal Brandganzen

winter	maximum Zeevang	maximum Waterland	totaal maximum
'86/'87	--	50 (feb)	50 (feb)
'87/'88	65 (dec)	26 (dec)	91 (dec)
'88/'89	--	320 (feb)	320 (feb)
'89/'90	34 (feb)	8 (dec)	34 (feb)
'90/'91	--	--	--
'91/'92	2 (feb)	177 (feb)	179 (feb)
'92/'93	--	39 (feb)	39 (feb)
'93/'94	112 (dec)	291 (jan)	291 (jan)
'94/'95	13 (jan)	122 (jan)	135 (jan)

De meeste Brandganzen worden in Waterland waargenomen in gemengde groepen met Kolganzen. In recente jaren zijn ook enkele Brandganzen in de zomermaanden waargenomen tussen Grauwe Ganzen.

2.6 Kleine Zwaan

Net als veel van de besproken ganzen, is de Kleine Zwaan een arctische broedvogel. Naast de populatie in het hoge noorden van Noord-Amerika (waar een aparte ondersoort *Cygnus colombianus colombanus* voorkomt) komt de soort *Cygnus colombianus bewickii* van Nova Zembla tot Oost-Siberië voor. De Westeuropese populatie wordt op slechts 17.000 vogels geschat.

De overwinterende vogels komen in de loop van oktober in Nederland aan, bereiken een piek in december en januari en verblijven hier tot de terugtrek in februari. In koude winters verblijven nog relatief grote aantallen in februari. De verspreiding in Waterland wisselt van jaar tot jaar en van seizoen tot seizoen niet veel. Alleen door verjaging en andere verstoring treedt een geringe verplaatsing op. Zwaartepunten binnen de Zeevang zijn te vinden ten noorden van Warder en bij de Kleine Braak. In de Monnikenbroek en ten noorden van Broek in Waterland (Binnenweeren) is ook doorgaans een groep van enkele tientallen vogels aanwezig. Wellicht is dit één groep die beide gebieden gebruikt. Verder komen regelmatig verspreide groepen voor.

Tabel 2.6 Aantal Kleine Zwanen

winter	maximum Zeevang	maximum Waterland	totaal maximum
'86/'87	73 (jan)	29 (jan)	73 (jan)
'87/'88	96 (nov)	--	96 (nov)
'88/'89	119 (dec)	22 (feb)	127 (dec)
'89/'90	152 (nov)	65 (feb)	158 (nov)
'90/'91	145 (nov)	73 (feb)	145 (nov)
'91/'92	geen gegevens	52 (jan)	--
'92/'93	160 (jan)	33 (jan)	193 (jan)
'93/'94	155 (feb)	108 (feb)	263 (jan)
'94/'95	192 (jan)	93 (jan)	285 (jan)

In de maxima per gebied kunnen we twee trends waarnemen (zie tabel 2.6). Ten eerste is er een algehele groei in aantallen, in beide gebieden. Ten tweede valt op dat het maximale aantal vogels in Waterland steeds in januari en februari wordt vastgesteld, terwijl in de Zeevang de maxima in de jaren tachtig zijn vastgesteld in november en december en in de jaren negentig in januari en februari.

2.7 Wilde Zwaan

Het broedgebied van de Wilde Zwaan ligt iets zuidelijker dan dat van de Kleine Zwaan. De soort komt voor in een brede band van IJsland tot de oostpunt van Siberië. De totale Westeuropese populatie wordt op 25.000 vogels geschat.

In de overwinteringsgebieden zijn beide soorten zelden in grote aantallen bij elkaar te zien. Doorgaans foerageren de Kleine Zwanen op grasland en de Wilde Zwanen in natuurlijke biotopen (moerassen, duinmeren) en op akkerland. In gebieden waar akkerland, grasland en moerassen elkaar afwisselen, treedt nog de meeste vermenging op (bijv. Flevoland).

In Waterland is de Wilde Zwaan een zeldzame soort. In bijna alle jaren worden vogels opgemerkt, maar altijd in kleine aantallen (tot vier vogels), gedurende zeer korte periodes en meestal in de groepen Knobbelswanen en Kleine Zwanen.

2.8 Knobbelswaan

De Knobbelswaan is een van de weinige soorten grazende vogels die het jaar rond in Nederland verblijft. De Nederlandse broedvogels worden in het najaar aangevuld met een klein aantal vogels uit noordoostelijke gebieden (Baltische staten, Zuid-Zweden). De Westeuropese populatie wordt op 180.000 vogels geschat. Voor de Noordhollandse en Friese

Knobbelzwanen is het IJsselmeer zeer belangrijk. Tijdens de vleugel- en staartrui, als de vogels dus niet kunnen vliegen, verblijven de meeste Knobbelzwanen op grote open wateren en dan met name langs dijken en andere rustige delen aan de oevers van het IJsselmeer. Daarna kunnen de aantallen enorm toenemen, tot enkele honderden vogels. Na de ruiperiode vallen deze groepen weer uiteen en trekken de vogels van het open water naar de graslanden. Deze kleinere groepen, tot enkele tientallen vogels, worden in november aangevuld met Kleine Zwanen en soms ook groepen ganzen. Als in februari en maart de broedvogels uit deze groepen zich afzonderen blijven kleine aantallen jonge vogels nog als groep aanwezig. Deze groepen van jonge, nog niet geslachtsrijpe vogels vallen pas gedurende de zomer verder uiteen.

Hoe het verloop van aantallen door het jaar is, is niet goed bekend. De tellingen die de laatste jaren zijn uitgevoerd, beslaan in het gunstigste geval de periode van september tot en met maart, maar doorgaans de periode van oktober tot februari. De jongerengroepen, de families, ruiconcentraties en najaarsverschuivingen zijn voor Waterland nog niet in kaart gebracht.

Tabel 2.7 Aantal Knobbelzwanen

winter	maximum Zeevang	maximum Waterland	totaal maximum
'86/'87	88 (nov)	115 (nov)	203 (nov)
'87/'88	139 (jan)	114 (dec)	239 (jan)
'88/'89	267 (feb)	220 (dec)	431 (feb)
'89/'90	267 (dec)	218 (dec)	485 (dec)
'90/'91	238 (dec)	249 (feb)	onvolledig
'91/'92	geen gegevens	239 (jan)	onvolledig
'92/'93	265 (okt)	233 (jan)	482 (jan)
'93/'94	388 (jan)	257 (dec)	610 (jan)
'94/'95	401 (jan)	264 (jan)	665 (jan)

In de tweede helft van de jaren tachtig waren in beide gebieden rond de 100 tot 200 Knobbelzwanen. Daarna namen de aantallen in de Zeevang sterker toe dan de aantallen in Waterland.

2.9 Smient

De Smient is een algemene broedvogel in een zeer groot gebied dat strekt van IJsland tot de oostpunt van Siberië. De dichtstbijzijnde broedgebieden liggen in Zuid-Zweden en Engeland. In Nederland is de Smient een zeer zeldzame broedvogel. In Noordwest-Europa overwinteren de laatste jaren 750.000 vogels.

De vleugelrui vindt in augustus in de broedgebieden plaats. Daarna, in september trekken de vogels weg. Aantallen van betekenis worden in West-Nederland in oktober waargenomen. De aantallen groeien tot januari en blijven stabiel tot begin maart, waarna de Smienten geleidelijk wegtrekken. Aangezien de meest noordelijke broedgebieden pas in de tweede helft van mei bezet kunnen worden, blijft een deel van de populatie tot in april in de overwinteringsgebieden.

Vooralsnog zijn alleen tellingen beschikbaar uit de jaren 1986 tot en met 1990. Deze tellingen zijn overdag verricht. Omdat de meeste Smienten vanwege jachtdruk 's nachts foerageren, verblijven tijdens de tellingen grote aantallen (tot enkele duizenden) op open wateren. De verspreiding van deze vogels over de foerageergebieden is niet duidelijk. Met andere woorden, we weten niet bij welke foerageergebieden de getelde Smienten moeten worden onderge-

bracht. Ook zullen nog groepen, die 's avonds in Waterland komen foerageren, elders buiten de telgebieden de dag doorbrengen. Zo weten we niet waar enkele duizenden vogels die in de Oostvaardersplassen de dag doorbrengen, 's nachts foerageren. Zowel bij de tellingen in Waterland-Oost als bij die in de Zeevang zijn ook de vogels op het Markermeer geteld. Deze zijn bij de aantallen van de foerageergebieden opgeteld, hoewel deze vogels ook verder in het binnenland zouden kunnen foerageren. Een andere moeilijkheid bij het interpreteren van de telgegevens is het feit dat bij veel verstoring (o.a. jacht), meer vogels op open water verblijven waar ze beter te tellen zijn. Ook het weer op het IJsselmeer kan van belang zijn. Bij oostenwind, met veel golfslag voor de kust van de Zeevang en Waterland, verblijven de vogels op andere plaatsen, terwijl bij westenwind veel Smienten juist vlak onder de kust verblijven. De gegevens zijn dan ook niet meer dan een indicatie van het aantal vogels. Door frequenter te tellen en te bekijken hoe de op het open water rustende vogels het gebied gebruiken, kan een beter beeld worden verkregen.

Het westelijk deel van Waterland (Twiske, Wijde Wormer, Enge Wormer, Wormer- en Jisperveld, Oostzanerveld) wordt al bijna 20 jaar maandelijks (van oktober t/m maart) geteld op voorkomen van watervogels door de Vogelwacht Zaanstreek. Van het oostelijk deel zijn minder gegevens beschikbaar. Tot 1990 is in deze regio regelmatig geteld door C. Eyerman. In ieder geval is ieder jaar geteld tijdens de midwintertelling (januari). Bij zachte winters of winters zonder sneeuw en/of vorst verblijven ± 100.000 Smienten in Noord-Holland. Het merendeel daarvan verblijft dan in de regio Waterland (± 60.000). In de zeventiger jaren begon het aantal getelde Smienten te stijgen. Die hogere aantallen hielden echter ook verband met het groter worden van de oppervlakte telgebied. De stijging lijkt de laatste vijf jaar langzaam maar zeker tot staan te zijn gebracht.

Smienten hebben voorkeur voor water vlak bij hun voedsel (gras). Dus ondergelopen plasdras grasland of water in de greppels is voor hun ideaal. Zelfs minder eiwitrijk gras wordt dan gegeten. Met het water slikken zij het voedsel naar binnen. Staat er geen water op het grasland dan worden (brede) sloten ook gebruikt om even te drinken.

Voor de opvang van Smienten is het van belang te beseffen dat de verspreiding 's-nachts (foerageerperiode) geheel anders is dan overdag (rustperiode). Overdag kan er echter geteld worden, maar dat wil dus niet zeggen dat dat overeenkomt met de begrazingsdruk. Smienten kunnen aangetrokken worden door water op een perceel te zetten. Omdat het om veel Smienten gaat in de schadegevoelige maanden oktober en eind maart/begin april zal er nogal wat oppervlakte grasland nodig zijn als de aanwezige populatie in die periode opgevangen moet worden.

2.10 Meerkoet

De Meerkoet is een algemene broedvogel van moerassen (van oudsher het voorkeursbiotoop), parken en stadsgrachten. De laatste twintig jaar kan de Meerkoet in toenemende mate ook tot de weidevogels gerekend worden. Hoewel soms anders wordt beweerd, is een groot deel van de vogels dat hier in de winter voorkomt wel degelijk trekvogel. Een klein deel van de plaatselijke broedpopulatie trekt weg, de overblijvers krijgen bezoek uit Zuid-Scandinavië en Noordoost-Europa. Soms mengen Meerkoeten met groepen Smienten.

De Westeuropese populatie is recent op 1.500.000 vogels geschat. Voor de Meerkoet zijn dezelfde tellingen beschikbaar zoals bij de Smient beschreven. Al ruim twintig jaar lijken de aantallen overwinterende Meerkoeten stabiel. Voor Noord-Holland gaat het meestal om ± 50.000 exemplaren, voor heel Nederland komen de aantallen rond de 250.000 uit. Er is weinig verschil tussen strenge en zachte winters. Voor de veengebieden van Waterland lijkt dat enigszins anders. In het gehele graslandgebied (dus exclusief de IJsselmeerkust en de Gouwzee) komen ± 15.000 Meerkoeten voor bij zachte winters. Bij strenge winters zakt het aantal naar ± 9.000 .

In de afgelopen jaren zijn er weinig schommelingen in de aantallen. De Meerkoeten zoeken voedsel op vaste plekken. Zowel overdag als 's avonds zijn zij daar te vinden. Die plekken kenmerken zich door de nabijheid van open water (meertjes zonder rietkragen, brede vaarten of sloten). Open water is voor de Meerkoet noodzakelijk om naartoe te kunnen vluchten bij onraad.

2.11 Nijlgans

Speciale vermelding verdient de Nijlgans. Deze tropische broedvogel (Afrika-Azië) is in delen van West-Europa uitgezet dan wel ontsnapt. In Nederland broeden nu honderden paren. In Waterland worden sporadisch Nijlganzen gezien. Een zeer klein aantal (niet meer dan twee of drie paartjes) zal er ook wel broeden. De grootste nabijgelegen broedpopulatie ligt in de binnenduinstrook van Kennemerland en bestaat nu uit enkele tientallen paren. Men kan zich afvragen of de Nijlgans in Waterland vaste grond onder de voeten zal krijgen.

2.12 Overige soorten

De Rotgans is in Waterland een uitgesproken dwaalgast. In groepen kol- en brandganzen wordt zo af en toe een enkele Rotgans ontdekt. Opmerkelijk is dat de Wildschadecommissie (WiCo) soms Rotganzen schade in Waterland rapporteert (1992: f 3.746,- Uitdam en Holysloot; 1994: f 520,- Monnickendam). Hier gaat het ongetwijfeld om andere ganzensoorten.

De Wilde Eend (die overigens de tamste eendensoort in Nederland is) is in Waterland een algemene verschijning. De aantallen zijn echter doorgaans nooit zo groot als van bijvoorbeeld de Smient. Groepen groter dan enkele honderden vogels ziet men zelden. Daarentegen is de verspreiding in het gebied veel groter. Door het weinig geclusterde voorkomen spelen schadeaspecten een geringe rol, zeker op meerjarig grasland. Jaarlijks worden in Noord-Holland niet meer dan 15 meldingen van schade door Wilde Eenden bij de WiCo ontvangen. Hierbij gaat het vooral om schade op wintertarwe, gerst en bloemkool. Deze schade treedt vooral vlak na de broedperiode op.

Met enige regelmaat worden in Waterland soorten aangetroffen die er van nature niet thuis horen of waarvan het voorkomen (als dwaalgast) zeer onwaarschijnlijk is. Bekende voorbeelden zijn Canadese Gans, Sneeuwvangans en Indische gans. Verder zijn van veel ganzensoorten kruisingen bekend. Deze vogels zijn afkomstig van eendenvijvers, dierentuinen en dergelijke. Soms komen deze vogels in het vrije veld tot broeden en zo kunnen plaatselijk populaties ontstaan van exoten. Een dergelijke halfwilde populatie van Canadese Ganzen is rond en in Purmerend aanwezig.

2.13 Algemene opmerkingen over grazende vogels

Als in een gebied wél voldoende voedsel aanwezig is, maar géén rust, dan zullen vogels daar doorgaans niet foerageren. De vogels maken een afweging tussen het beschikbare voedsel, de gewenste hoeveelheid voedsel, de benodigde en beschikbare tijd om dit voedsel te nuttigen. Voor plantenetende vogelsoorten is de behoefte aan voedsel zo groot dat het overgrote deel van de winterse daglichtperiode aan foerageren wordt besteed. Voor de Smient is zelfs in ongestoorde situaties deze daglichtperiode meestal te kort, zodat ook in de nachtelijke uren gevoerageerd wordt.

Algemeen wordt aangenomen dat de populaties van ganzen, zwanen en Smienten de laatste decennia gegroeid zijn door de vermindering van de jachtdruk en door de vroege start van de

grasgroei. Door deze vroege grasgroei kunnen de vogels een goede conditie opbouwen voor ze teruggaan naar de broedgebieden. Van een aantal soorten is aangetoond dat het gewicht bij wegtrek in het voorjaar sterk samenhangt met het broedsucces in het daaropvolgend seizoen. Door de vervroeging van de grasgroei, veroorzaakt door ontwatering, bemesting en wisseling van grassoorten en -rassen, kunnen de vogels meer rendement uit het gras te halen. Daarnaast speelt vermoedelijk mee dat foerageergebieden in Oost- en Midden-Europa minder geschikt zijn geworden. Het betreft hierbij zowel landbouwgronden als natuurgebieden.

2.14 Draagkracht van ganzengebieden

Bij het bepalen van de draagkracht van ganzengebieden gebruikt men doorgaans de term 'gansdagen' (analoog: smientdagen, zwaandagen en Meerkoetdagen). Deze maat geeft aan hoeveel ganzen er in totaal per dag van een gebied gebruik maken. Als er vijf dagen lang twintig ganzen in een gebied foerageren, staat dat gelijk aan honderd gansdagen. De draagkracht wordt vervolgens uitgedrukt in het aantal gansdagen per hectare. Is het desbetreffende gebied tien hectare groot en zijn de vogels niet genoodzaakt geweest om te vertrekken door verjaging (optimaal gebruik), dan is de draagkracht tien gansdagen per hectare.

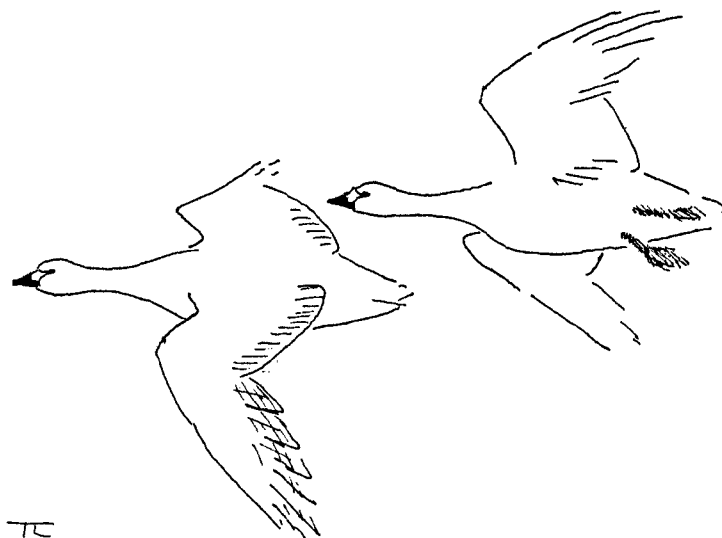
Een probleem bij het voorspellen van de draagkracht is dat er doorgaans meer gansdagen worden doorgebracht in totaal ongestoorde gebieden dan in gebieden waar verstoring optreedt. Wat nu al grote aantallen lijken, kan derhalve nog toenemen als rust kan worden geboden. Ook kan een verschil in draagkracht optreden doordat soorten een gebied verschillend gebruiken. Een complicerende factor bij het inschatten van de draagkracht zijn groepen vogels die uit verschillende soorten bestaan. Daarnaast is de energiebehoefte van een vogel gedurende het graasseizoen niet gelijk. Deze behoefte is onder meer afhankelijk van weer, conditie van de vogels en factoren zoals de aanleg van vetreserves voor de trek naar broedgebieden. In de loop van het seizoen verandert bovendien de hoeveelheid energie die uit het gewas geput kan worden. Zo is in strenge winters de energiebehoefte van de vogels groter dan gewoonlijk, terwijl het energieaanbod juist afneemt (stagnering of vertraging van de grasgroei al naar gelang het tijdstip in de winterperiode). Ook verschillen in topografie van het gebied resulteren in draagkrachtverschillen. Afstand tot een drinkplaats, afstand tot de slaapplek, grondgebruik, openheid en aantal predatoren kunnen verder de draagkracht nog beïnvloeden. Het zal duidelijk zijn dat gegevens van een bepaald gebied niet zonder meer voor andere gebieden gebruikt kunnen worden.

Er is nog weinig onderzoek gedaan naar de draagkracht van gebieden. Ook over de factoren die de draagkracht beïnvloeden, is nog weinig bekend. Kuyken (1969) kwam voor de kuststreek van België (Damme) in de jaren zestig tot een draagkracht van 750 tot 900 gansdagen per hectare (een hectare werd gemiddeld per winter bezocht door 750 tot 900 ganzen). Voor Friesland is in 1972 een draagkracht van 100 gansdagen per hectare berekend. Hierbij ging men uit van een graasseizoen van ongeveer 100 dagen. Dit komt dus neer op één gans per hectare per dag (Philippona 1972). Men concludeerde dat een reservaat met 50 tot 100 ha water, 1000 ha grasland en volstreekte rust, gemiddeld per winter zeker 4000 ganzen kon herbergen (vier ganzen per dag per ha). Sinds deze berekeningen (begin jaren zeventig) is de beschikbare hoeveelheid gras en de voedingswaarde in de winter en het vroege voorjaar fors toegenomen. Mede daardoor is het aantal ganzen sterk gestegen, waardoor de dichtheid in de foerageergebieden toenam.

Door monitoring (zie §7.3) zullen de factoren die van invloed zijn op de draagkracht, moeten worden bepaald. Hierbij zijn vooral de aantallen, de verblijfsduur en de begraasde oppervlakte van belang.

In gesprekken met boeren kwam naar voren dat men vreest dat een ongebreidelde toename van het aantal grazende vogels de draagkracht van de opvanggebieden zou overstijgen. Men gaf aan dat het zinnig is om vooraf de draagkracht van opvanggebieden te bepalen. Als de vogelaantallen toenemen, zou men ofwel de aantallen moeten terugbrengen ofwel de oppervlakte moeten vergroten.

De proefprojecten moeten gegevens opleveren over deze draagkracht. Verder moet onderzocht worden of de draagkracht per oppervlakte nog te verhogen is (onder meer door bemesting in de herfst).

3 SCHADE - WETTELIJK KADER, BELEID EN ERVARINGEN VAN BOEREN

Sinds de mens gewassen in cultuur heeft gebracht, zal begrazing van deze gewassen door vogels (en ook andere diersoorten) zijn opgetreden. Dit nam toe toen de mens de dynamische milieus die van nature het domein van de vogels vormden, letterlijk en figuurlijk heeft ingedamd. Door inpoldering van getijdegebieden en drooglegging van moerassen verdwenen veel natuurlijke foerageergebieden van grazende vogels, waardoor zij steeds meer afhankelijk werden van cultuurland. Begrazing leidt echter niet altijd tot schade aan het gewas. Uit onderzoek blijkt dat begrazing in bepaalde gevallen juist voor de landbouw gunstige effecten heeft (Lebret & Mulder 1976; Van Paassen 1988) met name voor graangewassen. Ook is het mogelijk dat begrazing door vogels op het tijdstip van de oogst geen invloed meer heeft. Het is daarom van belang om zowel het gewas als de periode van begrazing te bepalen.

Waterland is hoofdzakelijk een veeteeltgebied. Naast meerjarig grasland komen herinzaai en percelen met wintertarwe en maïs voor. Het areaal maïs beslaat nu 200 tot 250 hectare en er is ongeveer 10 hectare wintertarwe. Een geringe groei is nog te verwachten. Het aandeel van deze teelten in het totaal van 11.500 hectare cultuurgrond in Waterland is zeer gering. De belangrijkste begrazing door vogels in het gebied betreft dus de begrazing van grasland. Het eenjarige, pas ingezaaide gras is het meest schadegevoelig voor begrazing. Begrazing van pas ingezaaid gras resulteert doorgaans in hoge schadeclaims.

Begrazing van grasland kan drie soorten schade opleveren. Er kan een opbrengstverlies ontstaan. Dit kan direct optreden doordat vee ('s winters schapen) niet meer kan grazen, of op een later tijdstip (eerste snede, beweiden). Ten tweede levert betreding van de vogels (als het grote aantallen grote vogels betreft) op nat grasland verslemping van de bodem en vertrapping van het gras op. Ten derde kan - naar men soms beweert - begrazing extra onkruidgroei tot gevolg hebben. Uit onderzoek is dit laatste echter niet gebleken (Groot Bruinderink 1987). Toch lijkt extra onkruidgroei, als gevolg van verslemping wel waarschijnlijk. Wellicht speelt de bodemgesteldheid hierbij een rol.

In dit hoofdstuk bespreken we de huidige praktijk van de schaderegeling. Voor de schaderegelingen zijn twee wetten van belang, de Vogelwet en de Jachtwet. De Jachtwet is hier alleen in het licht gezien van de schade aan de landbouw. Afschot met het oog op bijvoorbeeld de volksgezondheid of het vliegverkeer is buiten beschouwing gelaten. We bespreken ook de ervaringen van boeren met schade en de schadevergoeding.

3.1 Wettelijk kader

De Nederlandse wet onderscheidt twee groepen wilde vogels, namelijk vogels die onder de bescherming van de Vogelwet vallen en vogels die in de Jachtwet worden genoemd. Enkele Vogelwet-soorten zijn niet onvoorwaardelijk beschermd (onder meer huismus, spreeuw, kokmeeuw). De minister kan de betreffende soorten tijdelijk onbeschermd verklaren op grond van aantallen of veroorzaakte schade.

Vanwege het kwetsbare karakter van populaties van enkele Jachtwetsoorten (zoals Krakeend, Goudplevier, Bokje en Poelsnip) is de jacht op deze soorten tot nader order gesloten. In dit

hoofdstuk komen alleen soorten ter sprake die door begrazing schade aan cultuurgewas kunnen berokkenen. Het betreft soorten die in Waterland doorgaans in grote groepen voorkomen zoals Knobbelzwaan, Wilde Zwaan, Kleine Zwaan, Kolgans, Rietgans, Grauwe Gans, Brandgans, Smient en Meerkoet. De drie zwanensoorten vallen onder de Vogelwet, de overige soorten vallen onder de Jachtwet. Vermelding in de Jachtwet houdt niet automatisch in dat de soorten bejaagbaar zijn. Van de ganzen zijn alleen Kolgans, Grauwe Gans en Rietgans (deels) bejaagbaar. De Meerkoet en Smient zijn tevens bejaagbaar.

Het is niet zo dat alleen vogelsoorten die de landbouw schade berokkenen, onder de Jachtwet vallen. Zo zijn er negen vogelsoorten bejaagbaar die nooit schade aan het gewas zullen veroorzaken (zoals duikeenden, Watersnip, Houtsnip). Recent is door de minister van LNV de jacht op deze soorten gesloten. Daarentegen heeft de wetgever gemeend om enkele minder algemene, kwetsbare of bedreigde vogelsoorten volledig te moeten beschermen, ondanks het feit dat deze soorten wel schade kunnen berokkenen. Schade veroorzaakt door die soorten (bijvoorbeeld Kleine en Wilde Zwaan) zal doorgaans door de overheid worden vergoed. Ook door middel van beperkingen in de tijd (niet na 10.00 uur jagen op ganzen; sluiting van het Jachtseizoen) wordt de jachtdruk op populaties verlaagd.

De bejaagbare periode verschilt van soort tot soort. Indien de aanwezigheid en het gedrag van een Jachtwet-soort buiten de bejaagbare periode voor overlast zorgt, kan op grond van artikel 53 van de Jachtwet een vergunning worden afgegeven om deze overlast te beperken. De betreffende soort moet echter als niet-kwetsbaar aangemerkt zijn. De periode van openstelling in het kader van artikel 53 kan van geval tot geval wisselen. In Waterland gold in 1995 alleen voor Grauwe Ganzen een vergunning op basis van artikel 53 verstrekt voor de periode van 1 april tot en met 1 september (opening jacht) in het werkgebied van de wildbeheereenheid de Dieën.

Afschotvergunningen op grond van de Vogelwet (dus voor Vogelwet-soorten) worden doorgaans niet afgegeven (de bevoegde instantie is de Commissaris van de Koningin). Schade veroorzaakt door Vogelwet-soorten wordt gedekt door de overheid (overigens met uitzondering van Knobbelzwanen). Per provincie wordt een klein aantal vergunningen verstrekt om op plaatsen waar Knobbelzwanen overlast veroorzaken de aantallen door middel van afschot te verminderen dan wel de vogels te verplaatsen. Uitgangspunt voor deze speciale regels voor Knobbelzwanen is dat de soort als broedvogel als niet-natuurlijk wordt beschouwd.

"De afhandeling van de wildschademeldingen is per 1 juli 1990 veranderd en sindsdien niet meer gewijzigd. Na het ontstaan van de schade wordt deze gemeld door de grondgebruiker bij een van de drie districtbureauhouders (DBH) in Noord-Holland middels 'een verzoekschrift wild- of vogelschade'. Via de DBH wordt het secretariaat ingeschakeld. De secretaris bevestigt de ontvangst van het verzoekschrift aan de grondgebruiker en zendt (indien dit nog nodig is) een afschrift van het verzoekschrift met een vragenlijst naar de jachthouder. Gelijktijdig wordt aan een of meerdere WiCo-leden een kopie van het verzoekschrift verzonden met een rapport-veldbezoek.

Een WiCo-lid bezoekt het bedrijf van de aanvrager, stelt een rapport op, beoordeelt of de taxateur moet worden ingeschakeld (en belt/faxt vaak al de gegevens door aan de taxateur) en geeft aan of aanvrager moet worden gehoord in een vergadering van de WiCo en of er een eventuele 'derde' (zgn. aangrenzend/aanliggend of een naburig jachthouder) bij het schadegeval is betrokken welke dan via het secretariaat wordt benaderd met het verzoek de 'verklaring aanliggende jachthouder' in te vullen. De secretaris geeft schriftelijk aan de taxateur de opdracht tot taxatie, waarbij een kopie van relevante stukken wordt meegestuurd. Na ontvangst van het taxatierapport wordt, in geval betrokkene niet hoeft te worden gehoord en alle partijen al het mogelijke hebben gedaan om de schade te voorkomen en/of te beperken (niemand iets te verwijten), het originele dossier naar het Jachtfonds gezonden ter uitbetaling.

Als uit het rapport veldbezoek van het Wico-lid onduidelijkheden of enige nalatigheid blijkt van of verzoeker, jachthouder of aanliggende jachthouder kunnen partijen worden gehoord in een vergadering van de WiCo die bepaalt welke partij verantwoordelijk is voor de getaxeerde schade. Afhankelijk van het WiCo-advies wordt of het Jachtfonds geadviseerd de schade uit te betalen of de schade komt voor rekening van (een) van de overige partijen."

3.2 Regeling voor vergoeding van wildschade

Wild en wildschade vallen onder de verantwoordelijkheid van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Het Jachtfonds, een onafhankelijk door het ministerie ingesteld orgaan, voert het beleid van het ministerie uit en beheert het schadefonds. Deze gelden worden deels verkregen uit bijdragen van de jagers en worden deels door de overheid gedekt. Per provincie is een Wildschadecommissie (WiCo) aangesteld. De WiCo beoordeelt schademeldingen en meldt die eventueel voor vergoeding aan bij het Jachtfonds. In de WiCo zijn leden van de landbouwsector en de jacht vertegenwoordigd. In de toekomst moet ook een afgevaardigde uit de natuurbescherming in de WiCo zitting krijgen.

Een boer die wildschade ondervindt, kan een claim indienen bij het Jachtfonds. De procedure is als volgt (overgenomen uit het Jaarverslag 1994 van de wildschadecommissie NH zie p. 18):

Vanaf 1995 is hierop een kleine wijziging van kracht. De drie districtbureauhouders zijn nu samengevoegd tot één bureau.

Taxatie geschiedt zo kort mogelijk voor ingebruikname van het betrokken perceel. Het opbrengstverlies wordt geschat en op grond van de geldende VEM-prijzen wordt een schadebedrag vastgesteld. Doorgaans gaat men alleen uit van een effect op de eerste snede, na het ontstaan van de schade.

3.3 Hoe ervaren boeren schade door grazende vogels?

De WiCo stelt de grootte van de schade vast op basis van het verschil tussen de VEM-waarde van het te oogsten restant na de wildschade en die van een gewas zonder wildschade. 5% van de getaxeerde schade komt voor rekening van de grondgebruiker. Dit percentage wordt gezien als normaal bedrijfsrisico. Schadebedragen lager dan f 250,- worden niet uitgekeerd. Aan boeren is gevraagd in hoeverre deze vergoeding de schade dekt en welke schadeaspecten naar hun mening niet worden vergoed. Het blijkt erg moeilijk om aan te geven hoe groot het verschil is tussen geleden en vergoede schade. Er werden verscheidene zaken genoemd die bijdragen aan de totale schade, zonder dat ze voor vergoeding in aanmerking komen. In deze paragraaf worden alle schadeaspecten genoemd die in gesprekken met boeren naar voren zijn gebracht.

Groeiachterstand door afgrazing, effect op de eerste snede

Door de begrazing en verslemping (vertrapping bij nat weer of natte bodem) kan een groeiachterstand van het gewas ontstaan. De grootte van de schade hangt vooral af van de periode tussen begrazing en agrarische ingebruikname. Hoe langer deze periode is, hoe meer het gewas de kans heeft de groeiachterstand in te lopen. Met andere woorden: soorten waarvan de grote aantallen pas relatief laat wegtrekken (maart-april), veroorzaken de grootste schade. Een invloed op de kwaliteit van het gewas (eiwitpercentage) werd niet genoemd.

Effect op tweede snede

In enkele gevallen is melding gemaakt van een negatief effect op de tweede snede. De meeste boeren hebben dit effect niet gezien en als het wél werd gezien, werd het als klein aangemerkt. Een ander effect op de tweede snede is aan de orde als een perceel ongelijk is begraasd door de vogels. Soms zal het perceel dan ook slechts ten dele worden gemaaid. Omdat het vee vervolgens vooral op het ontstane etgroen foerageert, blijft er langere tijd verschil bestaan tussen de perceeldelen.

Beperking voor winterbegrazing door vee

Als de vogels aanwezig zijn, vindt doorgaans alleen beweiding met schapen plaats. Al het gras dat de vogels eten kan natuurlijk niet meer door het vee worden benut. Een tweede effect dat boeren noemen is dat door de uitwerpselen van de vogels het gras minder aantrekkelijk is geworden. Zelfs bij late inscharing van koeien (zoals in het zachte najaar van 1995), wordt dit effect gemeld. Dit tweede effect kan al optreden als er nog genoeg gras op het land staat. Er zijn geen aanwijzingen dat de vogels zelf het bevuilde gras laten staan.

Begrazing en uittrekken

Iedere vogelsoort benut en beïnvloedt het grasgewas op zijn eigen wijze. Afhankelijk van het aantal vogels, het gewicht van deze vogels en de bodemgesteldheid (plas-dras) kan verslemming en vertrapping van het gras optreden. Ganzen en zwanen eten de jonge groeischeuten in het gras; de grasplant zelf blijft daarbij staan. Smienten kunnen bij een natte en zachte zode ook de hele plant uit de grond trekken. Bij selectieve begrazing op grassoorten door ganzen en zwanen kan een groeiachterstand optreden van voor de bedrijfsvoering gewenste grassen ten opzichte van minder gewenste soorten. Dit treedt nog sterker op als hele planten worden uitgetrokken. Grazende vogels hebben met name een voorkeur voor gewassen die veel eiwit leveren. Dat zijn ook voor de bedrijfsvoering de meest gunstige planten. Als juist de meest rendabele grassoorten meer worden begraasd, zal op den duur een grasland ontstaan met agrarisch minder interessante soorten. Dit noodzaakt boeren het grasland eerder te vernieuwen. We merken op dat een aantal agrariërs geen effect door selectieve begrazing heeft geconstateerd (noch door ganzen, noch door Smienten)

Uit onderzoek naar schade door ganzen op cultuurland (Groot Bruinderink 1987) is gebleken dat er geen aanleiding is om bij de taxatie rekening te houden met selectieve begrazing. Er is geen effect van selectieve begrazing waargenomen (althans in het onderzoeksgebied, Friesland).

Verjaging

Om voor schadevergoeding in aanmerking te komen, moet men aantonen dat alles is gedaan om de schade te beperken of te voorkomen. Boeren en jagers hebben tal van verjaagmethodieken bedacht (zie bijlage 4). Opmerkelijk is dat boeren de verjaagmethoden in het algemeen als weinig effectief beschouwen. De statische verjaagmethoden zijn zeer gewinningsgevoelig. Menselijke verjaging (al dan niet gemotoriseerd) of verjaging door de hond is alleen effectief als er zeer frequent gebruik van wordt gemaakt. Bij het berekenen van het schadebedrag wordt geen rekening gehouden met de tijd- en materiaalkosten van verjaging.

Een effect van verjaging dat alle boeren noemen, is dat verjaging de mogelijkheid biedt om schade te claimen!

Daarnaast melden boeren dat ze te weinig inzicht hebben in de wijze waarop de taxatie plaatsvindt. Ze hebben het gevoel dat willekeur een rol kan spelen.

Invloeden op de bedrijfsactiviteiten

Doordat niet alle percelen binnen een bedrijf gelijkmatig door de vogels worden begraasd, zal onder meer het mairegime onregelmatiger worden. Een boer moet dan afwegen of hij voor een 'ganzenperceel' later terugkomt (extra kosten) of dat hij genoeg neemt met een lagere opbrengst. Deze afweging zal onder meer afhangen van de bereikbaarheid en de grootte van het betreffende perceel. Ook op één perceel kan de begrazing ongelijkmatig zijn. Als hierdoor schade is opgetreden, zal ook op perceelsniveau een onregelmatig mairegime plaatsvinden wat effect kan hebben op de tweede snede (zie 'Effect op tweede snede').

Compensering van meigras

In verreweg de meeste gevallen is de schade het gevolg van begrazing in het vroege voorjaar. De schadevergoeding wordt dan bepaald op basis van de VEM-waarde van onbegraasd gras in het betrokken gebied, in de betrokken periode. Voor de bedrijfsvoering is het in mei gemaaid gras voor kuilvoer (meikuil) het belangrijkste produkt vanwege het hoge eiwitgehalte. Het schadebedrag wordt echter pas in de loop van het najaar uitgekeerd. Er is dan geen meikuil, de basis van wintervoer, aan te kopen.

3.4 Schadebedragen

Zoals uit §3.2 al blijkt, komt men alleen voor een vergoeding van wildschade in aanmerking, als men kan aantonen dat alles is gedaan om de schade te voorkomen of te beperken. De cijfers van het Jachtfonds over uitgekeerde schadevergoedingen liggen derhalve onder het werkelijk geleden schadebedrag. Schade door nalatigheid van de aanvrager, de jachthouder of een derde partij, komt niet in de cijfers van het Jachtfonds tot uitdrukking. Uit jaarverslagen van de WiCo blijkt dat 70 tot 80% van de schademeldingen door het Jachtfonds worden vergoed; 10 tot 15% van de meldingen vervalt om procedurele redenen (te laat gemeld, schade niet (meer) waarneembaar, geen preventieve maatregelen genomen). Van de overgebleven schademeldingen is 1 tot 2% voor rekening van de grondgebruiker, 1 tot 2% voor de jachthouder en 3 tot 5% voor een aangrenzende jachthouder. Deze percentages zeggen echter niets over de hoogte van de schade. De uitgekeerde vergoeding ligt 5% lager dan de getaxeerde bedragen (wildschade wordt voor een deel als bedrijfsrisico gezien). Een andere reden hiervoor is dat schadevergoedingen kleiner dan f 250,- niet worden uitgekeerd.

De laatste jaren is in Nederland tussen 3 en 5 miljoen gulden aan landbouwschade uitgekeerd; 80 tot 90% hiervan is uitgekeerd voor schade door grazende vogels (bijlage 5).

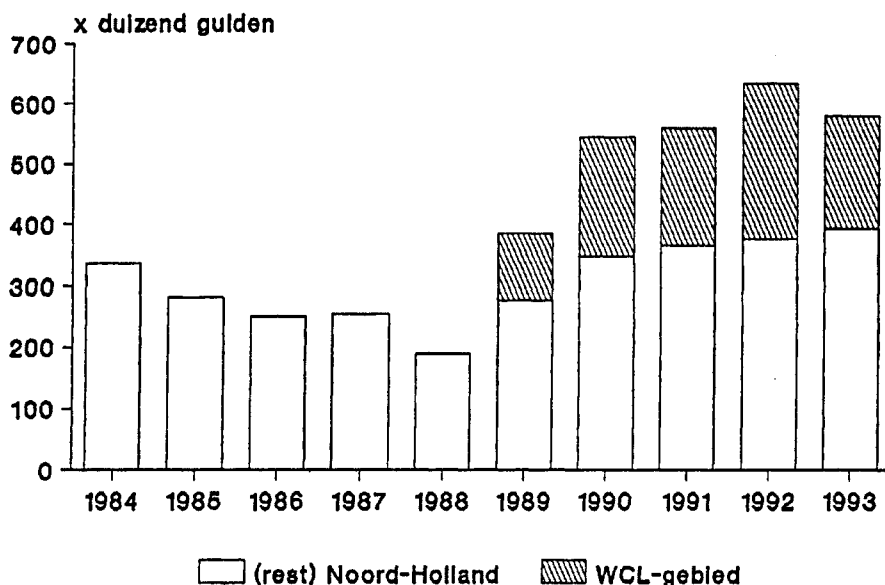
Uitgekeerde wildschade in Noord-Holland

Uit de jaarverslagen van de WiCo in Noord-Holland (1986-1994) komt de volgende reeks uitgekeerde schadebedragen naar voren.

Tabel 3.1 Uitgekeerde schadebedragen

jaar	totale uitgekeerde schade in NH	schade door grazende vogels in WCL Waterland	percentage van totale schade
1984	f 336.591,86		
1985	f 281.576,32		
1986	f 250.632,08		
1987	f 254.291,83		
1988	f 189.520,51		
1989	f 386.211,69	f 109.581,--	(28%)
1990	f 544.518,--	f 196.940,--	(35%)
1991	f 559.953,10	f 193.554,--	(35%)
1992	f 633.573,19	f 257.636,--	(41%)
1993	f 580.428,42	f 185.728,--	(32%)
1994	f 550.000,--	(verwachting)	

schade-uitkering

Figuur 3. Uitgekeerde bedragen voor de schade veroorzaakt door grazende vogels in het WCL-gebied Waterland en de rest van Noord-Holland in de periode 1984 tot en met 1994.

Van 1984 tot en met 1988 zie we een dalende lijn in de uitgekeerde schadebedragen in Noord-Holland. Tussen 1990 en 1994 is het schadebedrag redelijk stabiel (f 550.000,-) met in 1992 een duidelijke uitschieter. We kunnen de bedragen niet onderverdelen naar schade per vogelsoort omdat tussen 1984 en 1994 verschillende categorieën zijn gebruikt (met name voor gemengde groepen van begrazers).

We kunnen wel voor de laatste drie jaar (1992-1994) een onderverdeling van schade-uitkeringen per gewas maken. Hierbij blijkt het aandeel grasgewas respectievelijk 66, 72 en 70% te zijn. Het hoge totale schadebedrag in 1992 blijkt voornamelijk toe te schrijven aan een verhoogde schade aan bloembollen en bloemen in dat jaar. Het uitgekeerde bedrag voor schade aan grasland bleef gelijk.

De schade door grazende vogels in Noord-Holland lag tussen 9 en 18% van het landelijke uitgekeerde vergoeding van schade door grazende vogels (bijlage 3)

Uitgekeerde wildschade in Waterland

De gegevens over schadebedragen die zijn uitgekeerd in Waterland van 1989 tot en met 1994, zijn verstrekt door de wildschadecommissie. Recentere gegevens zijn nog niet beschikbaar.

In de reeks in Waterland uitgekeerde bedragen zien we met name de toename van de aantallen winterganzen terug. Vanaf 1989 overwinteren steeds meer Kolganzen in het gebied. Het aandeel in Waterland uitgekeerde schadebedragen in 1992 is hoog ten opzichte van de andere jaren. Het hoge totale schadebedrag in Noord-Holland in 1992 is vooral toe te schrijven aan de hoge schade aan bolgewassen. Het absolute schadecijfer toegewezen aan grasgewassen bleef de laatste jaren gelijk. Hieruit volgt dat de toename van schade in Waterland gepaard ging met een gelijke afname elders in Noord-Holland. Deze afname is vooral toe te schrijven aan een verlaagde schade door rotganzen (wellicht door opvang op Texel) en Smienten buiten het WCL-gebied Waterland.

De uitgekeerde schadebedragen in Noord-Holland zijn het hoogste in Waterland. Van de schade door grazende vogels wordt tussen 30 en 40% van de bedragen in Noord-Holland in het WCL-gebied Waterland uitgekeerd.

3.5 Nota *Ruimte voor ganzen*

De minister van LNV heeft een beleid geformuleerd voor het beheer van ganzen in Nederland. Dit beleid is uiteengezet in de nota *Ruimte voor ganzen* (1990) en geldt voor de jaren negentig. In deze nota worden geen ingrijpende wijzigingen voorgesteld ten opzichte van het al geldende beleid, wel is sprake van accentverschillen. We bespreken de voor ons relevante punten.

Ganzenschade in Nederland

In de nota zijn zowel noordoostelijk Waterland als de oostelijke Zeevang aangemerkt als belangrijk gebied voor ganzen.

De door ganzen veroorzaakte schade is sinds 1970 gelijk met de aantallen toegenomen. In tegenstelling tot schade in de akkerbouw (sterke fluctuatie van jaar tot jaar) loopt de schade op grasland geleidelijk op van enkele honderdduizenden guldens in de jaren zeventig tot bijna f 1,5 miljoen aan het eind van de jaren tachtig. Ook de jacht is toegenomen van ruim 10.000 tot bijna 50.000 geschoten ganzen per jaar.

Doelstelling ganzenbeleid

In *Ruimte voor ganzen* wordt de doelstelling als volgt omschreven: "het beschermen en behouden van de ganzenpopulaties, met inachtneming van het belang van de landbouw en van de jacht." Als afgeleide doelstellingen worden genoemd:

- bevorderen van voldoende voedsel en rust, zowel op cultuurland als in natuurterreinen;
- stabiliseren en waar mogelijk terugdringen van schade;
- zorg dragen voor verstandige benutting van ganzenpopulaties.

Beleidslijnen

Beschermen en behouden van ganzenpopulaties

Op grond van aantallen en reproductiecapaciteit kunnen ganzensoorten ingedeeld worden in kwetsbare en minder-kwetsbare soorten. Kwetsbare soorten zijn brand-, rot- en Kleine Rietgans. Ook de taiga-Rietgans (ondersoort van Rietgans) is een kwetsbare soort (kleine wereldpopulatie). Opvangmogelijkheden zullen primair op kwetsbare soorten worden ingericht. In Waterland komt alleen de Brandgans regelmatig voor, zij het in kleine aantallen.

Voor de minder kwetsbare soorten geldt: "Aan de minder kwetsbare soorten zal slechts aandacht worden besteed voorzover het essentiële knelpunten ten aanzien van landbouwschade en verstoring van rust- en slaapgebieden betreft. In dergelijke situaties zal de rijksoverheid niet zelf het initiatief nemen voor het zoeken naar structurele oplossingen, maar meer in de voorwaardenscheppende sfeer actief zijn. Gedacht kan worden aan het middels overleg tussen grondgebruikers en jachthouders tot stand komen van gedooggebieden, gekoppeld aan de verjaging van ganzen vanuit de omgeving naar het gedooggebied. Vanuit de rijksoverheid zal dit worden ondersteund via vergunningverlening en de verstrekking van schadevergoedingen, mits de structurele oplossing niet duurder is dan de uitgangssituatie" (*Ruimte voor ganzen* 1990). Dit biedt mogelijkheden om in Waterland naar een oplossing te zoeken voor ganzenbeheer.

Beleidsinstrumenten

Reservaatvorming en beheersregelingen uit de Relatienota worden van belang geacht voor opvang van ganzen, hoewel deze voornamelijk zijn gericht op weidevogelbeheer. De eventuele opbrengstderving in beheersgebieden, ontstaan door voor de ganzen noodzakelijke aanpassingen in de bedrijfsvoering, worden door de beheersvergoeding gecompenseerd (wintergastepakket). Deze vergoeding is geen compensatie van schade, maar een beloning voor verrichte aanpassingen. Dit wintergastepakket wordt echter in Noord-Holland niet gebruikt want de

WiCo is van mening dat de regeling strijdig is met de Jachtwet en conflictsituaties kan scheppen.

3.6 Smientenbeleid Noord-Holland

Aan het eind van de jaren zeventig en het begin van de jaren tachtig werd een toename van Smientenconcentraties in Noord-Holland gesignaleerd. Ook het totale aantal in de provincie overwinterende Smienten nam toe. Als gevolg hiervan ontving de Wildschadecommissie nogal wat klachten over schade aan landbouwgewassen, hetgeen tot discussies in het bestuur van het Jachtfonds leidde. Terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties, die in een aantal gevallen beperkingen in de bejagingsmogelijkheden van Smienten hanteerden, hadden moeite met de aan hen toegeschreven (financiële) medeverantwoordelijkheid voor de schade.

Bovendien vond men de in het vroege voorjaar verleende afschotvergunningen ter bestrijding van schade soms bezwaarlijk vanwege de verstoring van weidevogels, die zich dan in het broedgebied vestigen. Dit leidde tot een overleg met de betrokken partijen waarin een beleidsplan werd opgesteld om de problemen middels een bruikbare werkwijze op te lossen. Er werden zogenaamde Smientenkerngebieden aangewezen waarin werd getracht de foeragerende Smienten te concentreren.

De doelstelling van het Smientenbeheersplan is de Smienten op te vangen op gronden van terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties waarbij door het treffen van maatregelen in kerngebieden, de rust- en foerageermogelijkheden voor Smienten vergroot worden. Zo tracht men smientenschade op agrarisch geëxploiteerde landbouwpercelen te laten afnemen.

Naast de kerngebieden zijn als bufferzone zogenaamde '31-januarigebieden' aangeduid, waar zo mogelijk ook voedselmogelijkheden voor de Smient worden geboden, gekoppeld aan een terughoudende schadebestrijding. In de concentratiegebieden gaat het om een groot aantal grondgebruikers, wildbeheereenheden en particuliere jachthouders. Het smientenplan werkt met vrijwillige afspraken. De kern- en 31-januarigebieden zijn op grond van onderzoek naar verblijfplaatsen van de Smienten nauwkeurig omgrensd. Waar mogelijk treffen terreinbeherende organisaties maatregelen die de aantrekkelijkheid als voedselgebied voor de Smient bestendigen of vergroten.

Het smientenbeheersplan is in de winter van '85/'86 van start gegaan. Sindsdien is het aantal overwinterende Smienten in Noord-Holland gestaag toegenomen van 80.000 in '84/'85 tot 132.000 in '88/'89. De getaxeerde en door het Jachtfonds uitgekeerde schadebedragen in Noord-Holland zijn navenant toegenomen van f 51.000,- in 1984 tot f 180.500,- in 1989.

In 1990 is een aanvang gemaakt met de evaluatie van het smientenbeheersplan. Hieruit kwam naar voren dat er geen afname geconstateerd kan worden van de getaxeerde schade. Als er al sprake is van concentratie in de kerngebieden, dan heeft dit geen effect gehad, noch op de totale door de Smienten aangerichte schade, nog op de schade van de particuliere agrariërs in de kern- en 31-januarigebieden.

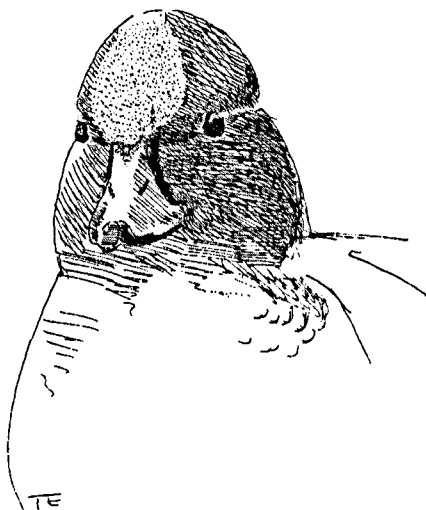
Het totaal aantal in het winterseizoen in Noord-Holland aanwezige Smienten is toegenomen. Er kon niet worden geconstateerd dat er een toename van het foerageren van Smienten in de kerngebieden plaatsvond. Omdat Smienten voornamelijk gedurende de nacht voedsel zoeken, zijn deze in tegenstelling tot bijvoorbeeld ganzen moeilijk tot niet te 'sturen'. Kortweg kunnen we stellen dat het beoogde doel niet is bereikt. Toch blijft bij de terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties de wens bestaan om smientenkerngebieden te handhaven. In het bestuur van het jachtfonds is besloten aan deze wens tegemoet te komen onder de navolgende voorwaarden:

1. De 31-januari gebieden worden opgeheven.
2. Binnen de begrenzing van de aan te wijzen kerngebieden mogen alleen gronden zijn opgenomen die:
 - a. in eigen beheer zijn;
 - b. in eenjarige pacht zijn uitgegeven waarbij in het kortlopende pachtcontract een clausule is opgenomen dat geen wildschade kan worden geclaimd;

- c. particuliere of langjarige verpachte gronden kunnen slechts ter afronding in kerngebieden worden opgenomen, indien de grondgebruiker verklaard heeft Smienten te willen gedogen.
3. Kerngebieden mogen alleen gesitueerd zijn op plaatsen waar van nature aantrekkelijke verblijfplaatsen voor Smienten aanwezig zijn.

Binnen de aangewezen kerngebieden moet een specifiek graslandbeheer voor Smienten worden gevoerd. Het beheer van Smienten in smientenbeheergebieden wordt beschouwd als de invulling van de jachtwettelijke verantwoordelijkheid om schade door Smienten te voorkomen. Gezien de criteria waaraan een smientenkerngebied moet voldoen, is er binnen de begrenzing van kerngebieden nauwelijks schade te vrezen. Binnen een duidelijk in het veld begrensde zone rond het smientenkerngebied wordt een speciale betalingsregeling getroffen. Indien de grondgebruiker en de jachthouder alles hebben gedaan wat redelijkerwijs van hen verwacht mag worden om smientenschade te voorkomen, wordt deze schade door het Jachtfonds vergoed waarbij 50% wordt betaald vanuit het NBLF-budget (overheid) en 50% uit het budget dat door de jachtaktehoudersbijdrage wordt gevormd.

Momenteel zijn er in Noord-Holland zeven smientenkerngebieden gesitueerd met de zone waarbinnen de speciale betalingsregeling wordt getroffen. In het smientenbeheersplan staan de verantwoordelijkheden van de betrokken partijen aangegeven. Per 1 januari 1993 is het nieuwe smientenbeheersplan van kracht. In het voorjaar 1997 wordt dit plan geëvalueerd.

4 KNELPUNTEN

Het beleid ten aanzien van schade door grazende vogels bevat een aantal knelpunten. De huidige regelingen zijn ontwikkeld om schade niet volledig ten laste te laten komen van de agrarische sector. Toch worden in deze sector grote bezwaren geuit. Het geringe effect van ver- en bejaging wordt als zeer demotiverend ervaren, terwijl men er wel toe verplicht is deze 'schijnbewegingen' uit te voeren. Ook de natuurbescherming is ontevreden over de huidige aanpak omdat geen rekening wordt gehouden met de belangen van de natuur in het algemeen en van de vogels in het bijzonder.

Deze knelpunten zijn voor het Samenwerkingsverband Waterland aanleiding om te onderzoeken of op een andere manier met schade kan worden omgegaan. Deze nieuwe werkwijze zou meer oog moeten hebben voor agrarische belangen en voor vogelbelangen.

4.1 Schade en schadevergoeding

Door de toename van het aantal vogels en de daardoor veroorzaakte schade, nam ook de onvrede onder de boeren toe over de schadeafhandeling. Veelal vond men de schadevergoeding niet in overeenstemming met de geleden schade. Het contrast wordt nog groter als ook alle activiteiten om voor de schadevergoeding in aanmerking te komen (verjagen, materiaal, tijd) worden meegewogen (zie voor een verder uitwerking van schadeaspecten §3.3). Daarnaast bestaat er ook onvrede over de aanwezigheid van de vogels zelf. Het gras dat de vogels opeten, was niet voor hen bedoeld. Hoewel de boeren zich realiseren dat begrazing van vogels niet altijd resulteert in een inkomstenderving, blijkt deze onvrede een realiteit waar rekening mee gehouden moet worden.

4.2 Vogels en verjaging

Om schade te voorkomen worden grazende vogels veelvuldig verjaagd. Voor de vogels is het resultaat van verjaging driedelig. Ten eerste verhoogt het de stress onder vogels en stress leidt vervolgens tot een verhoogd energieverbruik. Een tweede grote aanslag op het energieverbruik wordt gedaan doordat de vogels noodgedwongen moeten vluchten; met name de start (het opstijgen) kost veel energie. Een derde effect is dat verjaging de beschikbare foerageertijd bekort.

De vogels zullen deze effecten compenseren door intensiever te grazen. Verjaging resulteert derhalve in het rondschuiven van het probleem door het gebied. Bovendien neemt de totale begrazingsdruk toe en dus de kans op schade. Uit onderzoek blijkt dat de Kleine Rietgans voor iedere minuut vliegen 1,5 tot 2 minuten extra moet foerageren (Van den Tempel 1992). Bij geregelde verstoring zullen de vogels een groter deel van de dag op de foerageergronden verblijven, of minder tijd besteden aan poetsen, sociaal gedrag en rusten. Bij complete benutting van de daglichtperiode kunnen Kleine Rietganzen zich slechts 50 minuten extra vliegtijd veroorloven.

Smienten hanteren als reactie op verjaging nog een andere strategie. Omdat de energiebehoefte van Smienten doorgaans hoger ligt dan ze op een winterdag bij elkaar kunnen vreten, foerageren ze ook 's nachts.

Bij frequente verjaging zal op den duur uitsluitend 's nachts worden gefoerageerd. Energieverlies door vluchten treedt dan nauwelijks meer op. Omdat foerageren voor het overgrote deel overdag plaatsvindt, lijkt het aannemelijk dat nachtelijk foerageren energetisch minder aantrekkelijk is (temperatuur, stress). De begrazingsdruk van een niet-verstoorde, voornamelijk overdag foeragerende groep Smienten, zal lager liggen dan een evengrote verjaagde en dus nachtelijk foeragerende groep (Van den Tempel 1992).

Verjaging is vanwege de verhoogde begrazingsdruk die het veroorzaakt, ook vanuit agrarisch oogpunt nadelig.

4.3 Schade en opvang

De huidige regelingen zijn gebaseerd op schade, verjagen, aansprakelijkheid en nalatigheid, stuk voor stuk begrippen met een negatieve bijklank. Bij een dergelijke benadering zal acceptatie, een doelstelling van dit project, niet snel worden bereikt. Anderzijds moet men de negatieve gevoelens onder boeren over grazende vogels onder ogen zien. Dat boeren soms weinig kennis hebben van de vogels, zal zeker bijdragen aan hun houding tegenover de vogels.

Voorlichting over de vogels en het gebruik van meer neutrale termen (ganzenopvang, effecten versus schade, vraagstuk versus probleem) zal op termijn bijdragen aan een grotere acceptatie. Het in dit rapport voorgestelde premiestelsel voor opvang gebruikt dan ook niet de term schadevergoeding, maar opvangpremie voor geboden gastvrijheid. Deze premie voor gastvrijheid voorziet in een zekere dekking van gederfde inkomsten door grazende vogels. De premie is dus een vorm van natuurproductiebetaling.

5 EEN OPLOSSING VOOR GESIGNALEERDE KNELPUNTEN

In hoofdstuk 4 zijn de knelpunten gesignaleerd. Het huidige beleid heeft zowel voor de overheid (stijgende kosten), de boeren (overlast, schade) als de vogels (veelvuldige verjaging) duidelijke nadelen. Doel van deze studie was te onderzoeken of er draagvlak is om de knelpunten op te lossen. Hierbij werd gedacht aan opvanggebieden op het vrije agrarische land.

In §2.13 hebben we aangegeven dat de vogels tegenwoordig grotendeels op het vrije agrarische land zitten, omdat deze gronden goed de winter ingaan (kort gemaaid, mestgift) en dus het beste voedsel bieden. Het grasland van reservaatgronden en dergelijke gaat ruig de winter in zodat het gras pas vrij laat in het voorjaar begint te groeien. In de verblijfsperiode van de meeste grazende vogels zijn die gebieden minder aantrekkelijk. Wel blijken deze gronden een rol te kunnen spelen voor de laatste Smienten die begin april nog aanwezig zijn.

Opvang van grazende vogels kan voor alle betrokken partijen voordelig zijn. Voor boeren kan het een oplossing zijn voor hun onvrede over de schadeafhandeling. Voor de overheid kan opvang kostenvermindering en minder rompslomp tot gevolg hebben. Voor de jagers biedt opvang de mogelijkheid om op een andere manier invulling te geven aan wildbeheer; bovendien zouden zij wellicht van enige jachtverplichtingen ontheven kunnen worden. Voor de natuurbescherming is rust en voedsel voor de vogels een pluspunt. Natuurlijk geldt ook voor de vogels dat rust en voedsel een voordeel is.

In dit hoofdstuk doen we verslag van ons onderzoek naar draagvlak bij diverse partijen voor ganzenopvang op het vrije agrarische land.

5.1 Draagvlak bij de boeren

Uit gesprekken met boeren blijkt dat zij doorgaans ontevreden zijn over de regelingen rond de afhandeling van de schade (zie §4.1). Deze onvrede is zo groot dat ze welwillend staan tegenover alternatieven. De vraag is of het alternatief dat wij hebben uitgewerkt voor de boeren redelijk is.

Indien de onvrede voortkomt uit de hoogte van de schadevergoeding, moet het alternatief een lastenvermindering inhouden en/of een opbrengstverhoging. Met andere woorden: als door het achterwege laten van verplichte werkzaamheden de lasten (tijd en materiaal voor verjaging) verlaagd worden en/of een hoger bedrag wordt verkregen voor het bieden van opvang, staan de boeren vrijwel allemaal achter een nieuwe aanpak.

We moeten echter ook rekening houden met een gevoelsmatig aspect in verband met grazende vogels. Veel boeren zien deze vogels liever gaan dan komen, zelfs als ze weten dat begrazing soms nauwelijks schade zal opleveren. Naar verwachten zal dit gevoelsaspect niet met een hogere vergoeding verdwijnen.

Uit interviews blijkt dat 20% van de boeren in de opvang een goede oplossing ziet en eraan wil mee doen. Ongeveer de helft van de boeren wil meewerken als het bedrag opweegt tegen de schade en de overlast die zij ervaren. De overige boeren hebben de situatie nu goed in de

hand (ongeveer 10% houdt de vogels nu van het land en ziet derhalve geen noodzaak in meedoen aan opvang), of ziet in het geheel niets in opvang van grazende vogels.

Men is wel bevreesd dat opvang als een magneet kan gaan werken op andere populaties, zodat de aantallen vogels in de opvanggebieden te hoog oplopen. Een gevolg hiervan zou kunnen zijn dat de opgevangen vogels ook de omliggende gebieden belasten.

Een van de redenen om nu met een klein aantal proefprojecten te experimenteren, is om te bezien of er inderdaad sprake is van een aanzuigende werking van opvanggebieden.

5.2 Draagvlak bij de overheid

De eerste instantie die te maken krijgt met een melding van wildschade is de Wildschadecommissie (WiCo). De WiCo staat positief tegenover de plannen, voorzover deze tot een vermindering van geleden schade leiden, dan wel een kostenverlaging tot gevolg hebben (zie bijlage 6).

Schademeldingen komen in tweede instantie bij het Jachtfonds, die op advies van de WiCo de schadegevallen vergoedt. Het Jachtfonds kan ook garanties afgeven, bijvoorbeeld voor schade rond gedoog- en opvanggebieden. Daarmee is al de nodige ervaring opgedaan (Smientenbeheersplan, enkele ganzenopvangprojecten). In een gesprek met de heer van Welie van het Jachtfonds werd duidelijk dat een aanvraag voor een garantie voor schade in de omliggende gebieden door het Jachtfonds positief zal worden beoordeeld (mits aan alle jachtrechtelijke verplichtingen is voldaan).

Het draagvlak voor de verschillende soorten grazende vogels verschilt. Er is wél draagvlak voor opvang van winterganzen, Kleine Zwaan en Wilde Zwaan, maar opvang voor Grauwe Gans, Knobbelzwaan en Meerkoet (Nederlandse broedvogels) is in dit stadium niet haalbaar. Vanwege de ervaringen met het smientenbeheersplan in Noord-Holland staat de WiCo sceptisch tegenover opvang van Smienten. Ten aanzien van smientenopvang zal nog moeten worden benadrukt dat het gaat om opvang op vrij agrarisch land gaat en niet om opvang op reservaatgronden die vooral voor weidevogels worden beheerd.

De provincie Noord-Holland staat positief tegenover de plannen voor opvang. Vanaf 1 januari 1996 zijn - door de decentralisatie van jachtzaken - veel taken aan de provincie overgedragen. Het zoeken naar oplossingen voor de gesignaleerde knelpunten behoort sedertdien tot het takenpakket van de provincie.

5.3 Draagvlak bij de jagers

In de loop van het onderzoek is contact gezocht met drie wildbeheereenheden (WBE).

WBE De Zeevang

De WBE De Zeevang is bereid om over de problematiek mee te denken. In een oriënterend gesprek werd de wens uitgesproken om al in een vroegtijdig stadium mee te denken over opvang (zie bijlage 7).

WBE De Dieën

Op een verzoek om met het bestuur van gedachten te wisselen is niet gereageerd. Begin december is het verzoek herhaald. De WBE heeft daarop aangegeven in januari tijd vrij te maken voor een gesprek.

WBE Waterland

Er is contact gezocht met deze WBE voor een proefproject met het bieden van opvang voor Knobbelzwaan, Kleine Zwaan en Meerkoet. Er bleek niet veel draagvlak voor het opvangen van Knobbelzwaan en Meerkoet; men was wel bereid mee te doen aan opvang van Kleine Zwanen. Winterganzen spelen in dit gebied geen rol.

Over het algemeen ziet een deel van de jagers in opvang een mogelijkheid om op een andere manier invulling te geven aan wildbeheer. Over de precieze invulling moet nog in eigen geleerden worden nagedacht. Voordat daadwerkelijk opvang kan worden geboden, moeten nog verdere gesprekken worden gevoerd.

5.4 Draagvlak bij natuurbeschermingsorganisaties

In Nederland houden terreinbeherende instanties, professionele instanties zonder terreinen en vrijwilligersgroepen zich bezig met natuurbescherming. Deze groepen denken verschillend over jacht en schadepreventie. Een aantal vindt dat jacht verwerpelijk is en dat schade aan landbouwgewassen niet door jacht moet worden voorkomen. Andere groepen accepteren dat door vrij levende dieren schade wordt toegebracht en dat jacht een middel is om deze schade te beperken. Voor terreinbeherende instanties, een partij die direct betrokken is, geldt nog een ander argument. Om te voorkomen dat schadeclaims ten laste komen van natuurbeherende instanties, moeten zij in een aantal gevallen jacht op hun terreinen toestaan. De nu voorgestelde proefprojecten liggen met name in Zeevang en oostelijk Waterland, waar vooral Staatsbosbeheer terreinen in beheer heeft. Staatsbosbeheer staat positief tegenover de plannen (bijlage 9), mits deze niet leiden tot een verhoging van de totale jachtdruk (meer afschot). De jacht moet beperkt blijven tot schadegevoelige percelen buiten de opvanggebieden, zodat een concentratie zal plaatsvinden binnen deze opvanggebieden.

5.5 Naar gebiedsgerichte proefprojecten

Behalve voordelen zijn er ook onzekerheden zoals 'hoe reageren de vogels op de opvang' en 'hoe reageren de mensen op de opvang'. Om dit te onderzoeken willen we een aantal proefprojecten starten.

Een onzekere factor is de aanzuigende werking van opvanggebieden op vogels uit andere gebieden. Dit hangt deels af van de condities in die andere gebieden, de afstand tot die gebieden en de huidige uitwisseling tussen het beoogd opvanggebied en andere gebieden. Doel van opvanggebieden is een lokale aanzuigende werking. Maar als de aanzuigende werking het lokale karakter overstijgt, resulteert dat in een toename van de totale populatie in het opvanggebied. Deze toename hoeft echter nog niet te resulteren in een verhoogde totale begrazingsdruk. Er treedt namelijk ook een verlaging van de begrazingsdruk op door een lagere energiebehoefte van de niet-verstoorde vogels in de opvanggebieden.

Bovendien is onzeker in hoeverre de vogels naar opvanggebieden te bewegen zijn. Men neemt aan dat ganzen en zwanen redelijk goed manipuleerbaar zijn, maar dat Smienten en Meerkoeten, mede door de grote aantallen en het nachtelijke foerageren, moeilijk in een opvanggebied zijn te krijgen en te houden. Van Paassen (1992) vond dat rotganzen goed stuurbaar zijn, maar kol-, brand- en Rietganzen in Friesland niet of nauwelijks. Afrasteren van percelen helpt om ze van bepaalde gebieden weg te houden, maar sturing naar opvangpercelen bleek lastig. Wellicht is ook de hogere dichtheid van ganzen in de onderzochte gebieden van invloed op de stuurbaarheid.

Omdat ook de binding met een terrein van verschillende factoren afhankelijk is, bevelen we onderzoek middels de voorgestelde proefgebieden aan.

Verder zijn de ervaringen van de betrokken partijen van belang voor het welslagen van de proefprojecten. Daartoe zullen de betrokken boeren (opvangbiedende en omliggende), de jagers en andere partijen moeten worden gevraagd of en hoe een vervolg kan worden gegeven op de eerste proeven.

6 CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN

Uit de gesprekken met boeren en andere partijen is gebleken dat het huidige beleid ten aanzien van schade door grazende vogels niet optimaal is. De WBE De Zeevang vindt het huidige beleid redelijk, maar wil meewerken aan mogelijke andere oplossingen. Deze WBE erkent overigens de bezwaren van de andere partijen. Het aanbieden van opvanggebieden waar in grote mate rust heerst, wordt algemeen gezien als een verbetering van (of aanvulling op) het huidige beleid.

Zoals uit het voorgaande blijkt, zijn nog niet alle hindernissen genomen om al met opvang te beginnen. Bovendien moet een aantal vragen worden beantwoord (zie §7.3).

Alvorens te starten met opvang moet het volgende geregeld worden.

Het verhalen van extra schade van omliggende boeren

De WiCo opperde dat schade van omliggende boeren (boeren in gebieden rondom de opvanggebieden) verhaald zou kunnen worden op opvangboeren. Navraag bij het Jachtfonds leert dat deze afwenteling van schade niet waarschijnlijk is. Eerst moet duidelijk gemaakt worden dat het hier gaat om beheer van wintergrazers (wat niet vergelijkbaar is met het Twiske waar alleen rust en geen foerageermogelijkheden voor Smienten wordt geboden). Bovendien moet worden aangetoond dat in de omliggende gebieden alle jachtrechtelijke verplichtingen zijn nagekomen.

Actie: Afspraken maken met het Jachtfonds voor garantstelling en het opstellen van criteria voor schade bij omliggende boeren, met inachtneming van de gebruikelijke jachtwettelijke verplichtingen.

Opvang ganzen met financiële steun van het Jachtfonds

Het Jachtfonds stelt geld beschikbaar voor opvang van winterganzen. Uitgangspunt is dat het huidige beleid eender wordt uitgevoerd, behalve het verjaging van ganzen. Schade wordt vastgesteld door middel van taxaties. Een van de eisen (wellicht niet hard) is dat het moet gaan om boeren die al eerder schadevergoedingen hebben gekregen. Het Jachtfonds heeft nodig:

- meewerkende boeren;
- een aaneengesloten belangrijk foerageergebied als opvanggebied;
- gegevens over oppervlakte en situering van percelen;
- begroting.

Op grond hiervan kan echter alleen opvang voor ganzen worden geboden en niet voor de andere soorten. De regeling is derhalve alleen van toepassing op gronden waar veelvuldig ganzen verblijven.

Actie: Het Jachtfonds moet om een reservering worden gevraagd, waarna spoedig de plannen moeten worden ingediend. Verder moet worden nagevraagd in hoeverre de Natuurvereniging zich moet conformeren aan het beleid van het Jachtfonds (taxaties e.d.) of dat met vaste vergoedingen kan worden gewerkt.

Medewerking boeren

In het vooronderzoek is de bereidheid van de boeren getoetst. De meesten zagen heil in een opvangplan. Of men meedoet hangt af van de bepalingen en wat de vergoeding is. De begelei-

dingscommissie benadrukt om ook niet meewerkende boeren bij evaluaties van het project te betrekken.

Actie: Er moet zo spoedig mogelijk een opvangplan worden gemaakt met alle nodige bepalingen daarin. Dit moet worden voorgelegd aan de boeren in de proefgebieden. Het is zinnig de voorlichting aan deze boeren in de zomer van 1996 te starten.

Medewerking jagers

In de zuidelijke Zeevang is de jacht veelal voor hoge bedragen verhuurd. Deze overeenkomsten zijn niet zo maar open te breken. Hierover zal met de WBE overlegd moeten worden. De WBE De Zeevang wil graag meewerken en -denken over oplossingen. Er moeten goede afspraken worden gemaakt en er moet gelegenheid voor betrokkenheid worden geboden.

Actie: Afspraken maken met de betrokken Wildbeheereenheden. Onderhandelingen over jachtcontracten kunnen het beste door de betrokken boer en jager worden verricht. Eventuele steun door de Natuurvereniging is daarbij gewenst.

Medewerking Staatsbosbeheer

Staatsbosbeheer (SBB) staat sympathiek tegenover plannen. Samen met SBB moeten afspraken met de pachters worden gemaakt. SBB moet nagaan of de doelstelling (weidevogels) verruimd kan worden met 'grazende vogels'. Dit kan betekenen dat SBB meer geld vanuit de eigen organisatie krijgt. Een lagere pachtsom voor de boer is dan het natuurlijke vervolg. SBB beraadt zich op dit moment over participatie.

Actie: Afhankelijk van het antwoord van SBB zullen door de Natuurvereniging de nodige afspraken worden gemaakt. De participatie van SBB kan een belangrijke vergroting van de opvanggebieden betekenen. Omdat het Jachtfonds de grootte van de proefgebieden essentieel acht, moeten de afspraken met SBB al in een vroegtijdig stadium gereed zijn.

Differentiatie in premiestelsel

Differentiatie kan plaatsvinden op grond van locatie, vogelsoort, aantal vogels, tijd van het jaar, uiteindelijke schade en inspanning. Doorgaans zal meer differentiatie ook meer overheadkosten te zien geven. In de opzet is beperkte differentiatie uitgewerkt. De Natuurvereniging moet bepalen in hoeverre dit zal worden toegepast. Er valt ook veel voor te zeggen met vaste bedragen te werken waardoor administratieve rompslomp, en dus kosten, worden vermeden.

Actie: Onderzocht moet worden in hoeverre differentiatie wenselijk en haalbaar is. In principe hoeft differentiatie niet direct in de proefprojecten te worden opgenomen. Differentiatie is ook gaande de proeffjaren geleidelijk in te voeren.

Extra inspanning

Opvang van grazende vogels kan bestaan uit het achterwege laten van be- en verjaging (passieve opvang). Meer actieve opvang kan gerealiseerd worden door het gras voor de vogels zo aantrekkelijk mogelijk te maken. Zo kan het maai- en mestregime aangepast worden. In september maaien (gras 5 à 6 cm de winter in) zonder volgende veebegrazing zijn enkele maatregelen om de vogels naar opvangpercelen te lokken. De WiCo is echter van mening dat passieve opvang geen invulling is van de jachtwettelijke verantwoordelijkheid. Volgens de WiCo houdt opvang in dat zowel ver- en bejaging achterwege wordt gelaten, en dat graslandbeheer wordt nagestreefd dat rekening houdt met grazende vogels.

Actie: Om extra inspanning te belonen moeten hogere bedragen worden bepaald.

Draagvlak voor broedende Grauwe Ganzen, Knobbelzwanen en Meerkoeten

Bij boeren en WiCo/Jachtfonds ontbreekt het draagvlak om opvang voor broedende Grauwe Ganzen te creëren en is het draagvlak voor Meerkoet en Knobbelzwaan gering. In de plannen moet daarmee terdege rekening worden gehouden. Bij de externe contacten is het van belang (voorlopig) alleen te spreken over opvang van grazende wintergasten en dat toe te spitsen op winterganzen en winterzwanen. Opvang voor deze groepen heeft de meeste kans van slagen. Toch zal op termijn voor alle grasetende watervogelsoorten een nieuwe aanpak besproken, wil een ander beleid succesvol worden.

Actie: Nagaan hoe op termijn Grauwe Ganzen, Knobbelzwanen en Meerkoeten opgevangen kunnen worden tegen vergoeding.

Stappen voor de langere termijn

Uitzoeken van begrenzingen proeflocaties

Met de huidige gegevens kunnen de concentratiegebieden van vogels nog niet precies begrensd worden. De gegevens zijn vaak al enige jaren oud en te weinig gedetailleerd. Dit geldt vooral voor cijfers over Knobbelzwaan, Smient en Meerkoet. Een ruwe begrenzing is echter wel te maken als de opvangpercelen ruim binnen de globale begrenzing vallen. Voor de precieze begrenzing zullen het komend graasseizoen gerichte tellingen moeten plaatsvinden. Op grond van de huidige te realiseren oppervlakten opvanggebied (globaal twee maal 50 ha) kunnen we stellen dat we in dit stadium nog niet tegen de grenzen aanlopen.

Actie: Op termijn zullen de begrenzingen duidelijk moeten worden gemaakt aan de hand van tellingen en locatiebepalingen van grazende vogels.

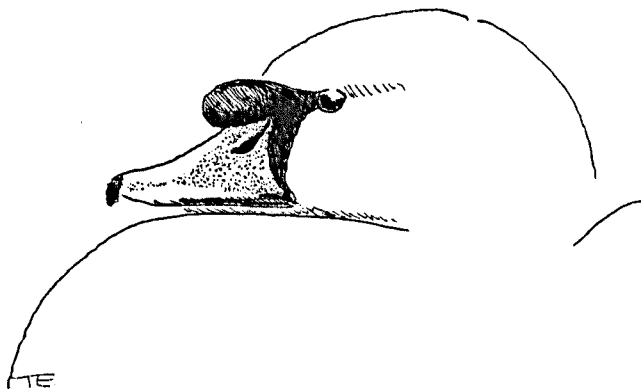
Actiepunt voor de kortere termijn: Tellingen op perceelsniveau zullen moeten worden gecoördineerd (welke soorten; welke aantallen; welke lokaties).

Acties van de Natuurvereniging voor de proef

Voor het opzetten van de proeven moet de Natuurvereniging doen:

- garanties krijgen van het Jachtfonds dat zij de opvangproeven ondersteunt (door schriftelijke afspraken dat schade uit de omgeving niet ten laste komt van opvangende boeren);
- jagers en natuurbeherende instanties om de tafel krijgen om afspraken te maken over waar, in welke periode en met welke inspanning, opvang gerealiseerd kan worden;
- boeren in de voorgestelde opvanggebieden informeren en vragen om medewerking, aan de hand van een concept-contract (welke inspanning; voor welke premie).
- realiseren van aaneengesloten proefgebieden. Indien nodig zal onderhandeld moeten worden met de gebruiker/eigenaar;
- zorg dragen voor monitoring van vogels (tellingen door vrijwilligers).

De projectmedewerker heeft contact opgenomen met het Jachtfonds over garantstelling bij schade in omliggende gebieden. Definitieve afspraken moeten door de Natuurvereniging worden gemaakt.

7 PROEFPROJECTEN

7.1 Opzet proefprojecten

In dit stuk zullen drie proefprojecten worden uitgewerkt. Per project wordt vermeld:

- locatie (begrenzings);
- boeren en jagers (met name WBE's) in het gebied;
- vogels in het gebied (soorten, aantallen, tijd van het jaar);
- schadecijfers per soort;
- aandeel land van natuurbeherende instanties;
- opvangpremie voorstellen.

Differentiatie van premiestelsel

Bij het vaststellen van het premiestelsel kan men in min of meerdere mate differentiëren op basis van aantallen en soorten vogels. Men moet zich wel realiseren dat bij een verdergaande differentiatie de post overhead (controle, tellingen) evenredig zal groeien. Er kan bijvoorbeeld gedifferentieerd worden naar vogelsoort. Er kan een probleem optreden als een vogelsoort in een gebied opduikt waar dat niet verwacht was. Een voorbeeld: in de Zeevang krijgt men f 400,- per ha voor smientenopvang en in Waterland f 200,- voor ganzen. Als de Smienten nu de Zeevang voor Waterland verruilen, is het niet billijk om vast te houden aan de voorgestelde opvangpremies.

We hebben een beperkt gedifferentieerd stelsel uitgewerkt. De Natuurvereniging moet bepalen in hoeverre de differentiatie wordt overgenomen. Ook de hoogte van de opvangpremie moet nog verder worden uitgewerkt. De boeren vinden dat opbrengstderving en een eventuele inkomensverlies uit een jachtovereenkomst (jachtpachtsom) in deze premie moet zijn opgenomen. Het huidige beleid van verjaging gaat ervan uit dat daardoor de schade per oppervlakte zal verminderen en dat dus de schade meer over het hele gebied wordt uitgespreid. We verwachten dan ook dat de opbrengstderving in een opvanggebied hoger zal zijn dan in de huidige situatie. Daarnaast moet worden bekeken in hoeverre de extra inspanning die past bij een opvanggebied, zich verhoudt tot de huidige inspanning van verjaging. De boeren zien een bedrag dat twee maal zo groot is als de huidige schadevergoeding van het Jachtfonds, als redelijk.

Deelproject 1

J.Spaans uit Broek in Waterland biedt 30 ha aan voor opvang van met name Knobbelzwanen, Kleine Zwanen en Meerkoeten. Dit proefgebied wordt aangeboden om te onderzoeken of ook kleine opvanggebieden van belang zijn. Het gebied ligt ten noorden van Broek in Waterland. Afspraken moeten worden gemaakt over tellingen en over de periode van opvang.

In het gebied zitten 50 tot 80 Knobbelzwanen (van september tot april), 1000 Meerkoeten, 600 tot 700 Smienten (van oktober tot maart) en kleine aantallen Kleine Zwanen (van november tot februari).

Voor de zwanenopvangproef bij Broek in Waterland moeten afspraken worden gemaakt met de jagers (WBE Landsmeer). Verder zullen de boeren in omliggende gebieden moeten worden geïnformeerd. We verwachten geen schadeclaims uit de omgeving.

Deelproject 2

Zuidelijke Zeevang. Begrenzing van het gebied: IJsselmeerdijk van Kleine Braak tot Moordenaarsbraak - Molentocht (noordelijke begrenzing); Zesstedenvaart (oostelijke begrenzing); hoogte Kleine Braak - van Zesstedenvaart door de Oosterweeren tot Kleine Braak. Hierin liggen een aantal brede wateren waarvan vooral de IJ een beeldbepalend element is. Verder Molentocht, Reine Weersloot en Hoornse Sloot. Onder de dijk liggen Moordenaarsbraak, Grote Braak en Kleine Braak. Er is hier geen buitendijks land dat als foerageergebied te gebruiken is. Het totale foerageergebied beslaat 300 tot 400 hectare.

In totaal liggen hier twaalf bedrijven met land. Twee van de geïnterviewde boeren waren niet enthousiast, maar zouden participatie overwegen als de gedoogpremie goed was en in verhouding stond tot de bepalingen. Een geïnterviewde boer wist door fanatiek te verjagen de problemen te minimaliseren. Het is de vraag of hij zijn huidige werkwijze wil inruilen voor het gedogen. Een andere boer wil graag meedoen en denkt samen met een buurman wel 25 tot 30 hectare in te brengen.

Staatsbosbeheer bezit ten noorden van dit proefgebied een weidevogelreservaat (105 ha).

In de zuidelijke Zeevang bevinden zich grote aantallen Smienten (duizenden van oktober tot in april), Meerkoeten (enkele duizenden, van oktober tot april), Kolganzen (tot 3000, van december tot maart), Knobbelswanen (tot 250, van september tot mei), Kleine Zwanen (tot 100, van december tot maart) en kleine aantallen Grauwe Gans, Rietgans, Brandgans en Wilde Zwaan.

Tabel 7.1 Uitgekeerde schadebedragen in deelproject 2

jaar	uitgekeerde schadebedrag	oppervlakte per ha	uitgekeerde bedrag per ha
1989	f 1.437,-	17	f 84,53
1990	f 1.949,-	8	f 143,62
1991	f 28.918,-	99,18	f 291,57
1992	f 9.121,-	32,08	f 284,32
1993	f 13.598,-	22,27	f 610,60
1994	f 5.284,-	(nog geen compleet beeld)	

In de schadegegevens komen bepaalde oppervlaktecijfers zeer frequent voor. In de meeste gevallen gaat het om slechts één schadegeval dat in verschillende schadesoorten is gesplitst: de schade is in delen ondergebracht bij diverse soorten. Om te achterhalen hoe groot de schadebedragen over deze percelen was, zijn alle schadegevallen met identieke oppervlakte, postcode, maandaanduiding en jaaraanduiding bij elkaar geplaatst. De bedragen van alle gevallen zijn opgeteld en vermenigvuldigd met de oppervlakte van het gegroepeerde geval. Over alle jaren gesommeerd komt dat op f 60.307,- op 186,99 hectare.

Er is een aanzienlijk verschil in de grootte van het foerageergebied (zie boven: 300 tot 400 ha) en de oppervlakte waarover schade is uitgekeerd. Een deel van de boeren claimt echter nooit schade. Daarnaast kunnen enkele claims niet ontvankelijk verklaard zijn. Per hectare komt de gemiddelde schade op f 322,51. Er zijn in de jaarlijks uitbetaalde bedragen grote schommelingen waarneembaar (zie hierboven), zodat een gemiddelde over de laatste vijf jaar een bruikbaar getal oplevert. Het hoge bedrag in 1993 per hectare komt vooral doordat Grauwe Ganzen toen schade in de zomer veroorzaakten.

Deelproject 3

Zuiderwoude-NO. Begrenzing: Waterlandse Zeedijk van Gouw tot aan dijk Marken - De Nes/Polder Opperwoud tot Uitdam - Rijperweg - Zuiderwoude - Gouw.

In dit gebied ligt een aantal grote wateren zoals Binnenbraek, Oosterpoel, Grote Meer en Kleine Meer. De Eerste Katsloot, Alewijksloot, Molensloot, Zwaksloot en het Zwet doorsnijden dit gebied. De Nes ligt buitendijks en heeft een lage dijk. De Binnenbraek en Oosterpoel vormen de kern van de broedpopulatie van Grauwe Ganzen in Waterland. Het totale foeraargebied beslaat hier ongeveer 500 hectare.

De mening onder de boeren komt overeen met die in de Zeevang. Een belangrijke factor is de hoogte van de vergoeding.

Naar schatting is een kwart van dit gebied eigendom van Staatsbosbeheer. Het overgrote deel hiervan is in eenjarige pacht uitgegeven. Alle plassen op één na (tussen Oosterpoel en Binnenbraek) zijn eigendom van Staatsbosbeheer.

Opmerkelijke in dit gebied is vooral de Grauwe Gans. In 1995 broedde een groot deel van de Waterlandse broedpopulatie in dit gebied. De populatie werd toen op 70 paar geschat. De laatste jaren verblijven in het najaar en de winter 500 Grauwe Ganzen in het gebied. In februari en maart krijgen deze vogels gezelschap van enkele tientallen doortrekkers. Daarnaast komen voor: Knobbelzwaan (tot 150, van december tot maart), Kolgans (maximaal 4000, van december tot maart), Brandgans (maximaal 150, van december tot maart) en nog enkele soorten in kleine aantallen.

Op grond van gegevens van de Wildschadecommissie kunnen we een indicatie geven van de hoogte van de opvangpremie in het kerngebied. Soms zijn meerdere schadeclaims uitgekeerd voor verschillende schadegevallen op hetzelfde perceel. Dit probleem speelt vooral in de Zeevang waar klaarblijkelijk op een andere manier is getaxeerd (zie aldaar). Verder is nogal eens geschoven in de categorieën waaronder schadeclaims zijn opgenomen. Zo kan schade die in het ene jaar is toegeschreven aan Grauwe Ganzen, in een volgend jaar zijn gecategoriseerd onder 'combinatie van ganzen'. Dat dit niet altijd correct is gedetermineerd, blijkt ook uit het feit dat in drie gevallen schade door rotganzen is gemeld, terwijl de rotgans in Waterland een zeer zeldzame verschijning is (hooguit enkele exemplaren per waarneming). Het betreft hier zonder twijfel Kol- of Grauwe Ganzen.

Het gemiddelde uitgekeerde bedrag aan ganzenschade (exclusief schade van de lokale broedpopulatie tussen april en juli) bedraagt *f* 122,47 per hectare. Rekenen we hierbij enige bijkomende schade van Smienten, Meerkoeten en Knobbelzwanen, dan lijkt een bedrag van *f* 150,- per hectare reëel.

Tabel 7.2 Uitgekeerde schadebedragen in deelproject 3

jaar	uitgekeerde schadebedrag	oppervlakte per ha	uitgekeerde bedrag per ha
Uitgekeerde bedragen per jaar aan winterbegrazing			
1989			
1990	<i>f</i> 37.148,-	346	<i>f</i> 107,36
1991	<i>f</i> 19.353,-	150,5	<i>f</i> 128,59
1992	<i>f</i> 19.754,-	165,17	<i>f</i> 119,59
1993	<i>f</i> 20.222,-	259,61	<i>f</i> 77,89
Totaal uitgekeerde bedragen per jaar			
1989	<i>f</i> 34.243,-	181	
1990	<i>f</i> 37.148,-	346	
1991	<i>f</i> 22.563,-	160,5	
1992	<i>f</i> 22.036,-	170,04	
1993	<i>f</i> 21.460,-	261,06	

Schadebedragen van 1989 zijn niet te herleiden tot maand, dus is onduidelijk of het om winter- of zomerbegrazing gaat.

Overige projecten

De grootste concentraties watervogels, zoals blijkt uit de telgegevens van de landelijke watervogeltellingen komen in drie duidelijke kernen voor:

- rond Warder (Knobbelzwaan, Kleine Zwaan, Wilde Zwaan);
- zuidelijke Zeevang, Hoornse Sloot, IJ, IJsselmeerdijk (Smient, Kolgans, Kleine Zwaan);
- ten noordoosten van Zuiderwoude, Peerenboom, Rijperweg, Gouw (Kolgans, Brandgans, Rietgans, Grauwe Gans, Knobbelzwaan).

Naar schatting bevinden de vogels in het Wardergebied zich op 300 tot 500 hectare en zijn de aantallen relatief klein. In de zuidelijke Zeevang bevinden zich veel grotere aantallen vogels op 300 tot 400 hectare. Het ganzengebied ten noordoosten van Zuiderwoude beslaat 400 hectare.

Een proefgebied van 50 hectare beslaat dus maar 10 tot 20% van de kerngebieden!

7.2 Gewenst beheer van opvangpercelen

Om de opvanggebieden optimaal geschikt te maken voor grazende vogels zal het beheer van het grasland hierop ingericht moeten worden. Van belang is dat het gras kort de winter ingaat. Hiertoe kan in september nog eens gemaaid, dan wel begraaft worden. Verder zal een kunstmestgift in augustus positief uitwerken. Als in september/oktober de Smienten arriveren, moet als het ware de tafel voor de vogels gedekt zijn. Daarnaast moet de rust aan tafel gewaarborgd worden.

Om de vogels naar de opvanggebieden te dirigeren is naast deze optimalisatie van het gras, ook een gericht verjaagbeleid nodig. Hiervoor moeten afspraken gemaakt worden met boeren en jagers.

7.3 Monitoring

Zoals uit het voorgaande blijkt, achten we het zinnig om een aantal proefprojecten te starten. Deze proefprojecten moeten antwoord geven op de volgende vragen:

- Hoe gebruiken de vogels de opvanggebieden?
- Wat is de draagkracht van de opvanggebieden?
- Welk effect hebben de vogels op het gewas (i.v.m. redelijkheid van de hoogte van de opvangpremie)?
- Wat zijn de ervaringen van de opvangbiedende boeren?
- Wat zijn de ervaringen van de omliggende boeren?
- Wat zijn de ervaringen van de betrokken jagers/Wildbeheereenheden?

Al deze vragen moeten ertoe leiden dat de opvang in vervolgjaren wordt verbeterd. De antwoorden moeten deels door veldwerk worden gevonden en deels door middel van enquêtes. In het volgende wordt per vraag besproken welke gegevens boven tafel dienen te komen.

Hoe gebruiken de vogels de opvanggebieden?

Monitoring van grazende vogels kan op twee manieren geschieden. De meest gebruikte methode is door de aanwezige vogels te tellen onder vermelding van locatie en tijd. Een andere methode die gebruikt wordt is het tellen van keutels in een aantal 'at random' gekozen proefvlakjes. Aan beide methoden kleven voor- en nadelen.

Tellingen hebben het voordeel dat ze de vogels niet verstoren en eenvoudig zijn uit te voeren. Nadeel is dat een telling een momentopname is en dus slechts ten dele een afspiegeling geeft van het terreingebruik van de vogels.

Keuteltellingen zeggen iets meer over het terreingebruik. Grasetende vogels hebben een zeer snel verteringsstelsel. Wat op een perceel wordt gegeten, is doorgaans op hetzelfde perceel

aan met keuteltellingen aan te tonen. Er moet wel rekening worden gehouden met factoren zoals weersinvloeden.

Een tweede nadeel is dat het veld betreden moet worden waardoor aanwezige vogels worden verstoord. Bij sommige keutels is determinatie tot op de soort mogelijk. Het is moeilijk om keutels te onderscheiden van Knobbelzwaan versus Wilde Zwaan en van Grauwe Gans versus Kolgans. Als opvang wordt geboden voor slechts enkele soorten (bijvoorbeeld wel Wilde Zwaan en Kolgans en niet Knobbelzwaan en Grauwe Gans) zal een keuteltelling te weinig informatie bieden.

Ten derde moet bedacht worden dat het eerste halfuur van de dag, als de vogels op de foerageergronden aankomen, hun darmstelsel leeg is. Terwijl de begrazingsdruk juist in de beginperiode van de dag groot zal zijn (hongergevoel). Het is hypothetisch mogelijk dat de vogels iedere ochtend op hetzelfde stuk beginnen met foerageren en daarna andere percelen aandoen. In dat geval kan natuurlijk een scheef beeld ontstaan. In de eerste jaren zal dan ook een combinatie van vogeltellingen en keuteltellingen moeten plaatsvinden. Zo kan ook worden bekeken of de keuteltellingen en vogeltellingen samenhangen. Uit gegevens van het CLM kan geconcludeerd worden dat dit van geval tot geval kan verschillen. Onduidelijk is of dit verschil wordt veroorzaakt door de verschillende soorten of dat het vooral samenhangt met verschillende onderzoeksgebieden.

Wat is de draagkracht van de gebieden?

Draagkrachtbepaling is een complexe materie (zie §2.14). Met de proefprojecten moet onderzocht worden hoe lang, welke aantallen vogels de opvanggebieden gebruiken. Verder kan worden bekeken onder welke invloeden de vogels de opvanggebieden verlaten. Deze informatie geeft inzicht in het aantal gansdagen waarvoor op een bepaalde oppervlakte gastvrijheid kan worden geboden. We merken op dat de draagkracht achteraf het beste is vast te stellen. Weersinvloeden en het tijdstip van begrazing zijn van invloed op de draagkracht.

Welk effect hebben de vogels op het gewas?

In §7.1 is een voorstel gedaan voor posten die verrekend moeten worden in een opvangpremie. Om te evalueren of de premie in verhouding staat tot inspanning en opbrengstverlies, zal dit opbrengstverlies gekwantificeerd moeten worden. Groot Bruinderink (1987) beschrijft uitvoerig hoe het opbrengstverlies kan worden gemeten.

Wat zijn de ervaringen van de opvangbiedende boeren?

Belangrijke vraag is welke inspanning een boer heeft geleverd voor de opvang. De vraag dient om te bepalen of de geboden premie redelijk is (samen met opbrengstverlies). Verder moet onderzocht worden wat de ervaringen van de boeren zijn met schade veroorzaakt door een toename van de aantallen grazende vogels.

Wat zijn de ervaringen van omliggende boeren?

Opvang moet gericht zijn op het concentreren van de vogels in het opvanggebied waardoor de aantallen in de omliggende gebieden afnemen. Vindt deze daling in aantallen ook werkelijk plaats en wordt ze door boeren rond het opvanggebied ervaren. Verder zijn de ervaringen met afhandeling van de wildschade door de WiCo van belang en moet navraag worden gedaan naar de ervaringen met de effecten van de jacht rond de opvanggebieden.

Wat zijn de ervaringen van de jagers/Wildbeheereenheden?

De jagers moet gevraagd worden naar de effecten van hun verjaagmethoden. De vraag is in hoeverre de vogels de opvanggebieden zijn in te jagen en daarbinnen gehouden kunnen worden. De ervaring van de jagers op het gebied van wild en wildschade kan van groot belang zijn bij de evaluatie van de proefprojecten.

Als gekozen wordt voor een inspanningsbeloning voor de opvang, is het wenselijk de effectiviteit van de inspanning te evalueren. Zowel boeren als jagers kunnen daarover zinnige zaken melden.

Ook resultaatbeloning op basis van keutel- en/of vogeltellingen is mogelijk. Uit CLM-onderzoek blijkt echter dat resultaatbeloning niet eenvoudig is uit te voeren.

LITERATUUR

- Beer, R. de, 1995. Wilde Ganzen, schade en preventie. *Argus* 2: 5-7.
- Bergh, L.M.J. van de, 1985. Ganzenpleisterplaatsen in Nederland. Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Arnhem.
- Bergh, L.M.J. van de, 1991. De Grauwe Gans als broedvogel in Nederland. Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Arnhem.
- Cramp, S. & K.E.L. Simmons, 1977. Handbook of the birds of Europe, the Middle East, and North Africa. Oxford University Press.
- Evans, P.R. & P.J. Dugan, 1984. Coastal birds: numbers in relation to food resources. In: Coastal Waders and wildfowl in winter. Cambridge University Press.
- Ganzenwerkgroep Nederland/Belgie, 1989. Ganzentellingen in Nederland en Belgie in 1986/87. *Limosa* 62: 81-90.
- Ganzenwerkgroep Nederland/Belgie, 1990. Ganzentellingen in Nederland en Belgie in 1987/88. *Limosa* 63: 71-79.
- Ganzenwerkgroep Nederland/Belgie, 1991. Ganzentellingen in Nederland en Belgie in 1988/89. *Limosa* 64: 7-15.
- Ganzenwerkgroep Nederland/Belgie, 1992. Ganzentellingen in Nederland en Belgie in 1989/90. *Limosa* 65: 163-169.
- Groen, S., 1985. Beheersmogelijkheden voor smienten in Noord-Holland. Jachtfonds.
- Groen, S., 1986. Beheersmogelijkheden voor smienten in Noord-Holland, deel 2. Jachtfonds.
- Groot Bruinderink, G.W.T.A., 1987. Wilde ganzen en cultuurgrasland in Nederland. CABO-publicatie 422. Wageningen.
- Groot Bruinderink, G.W.T.A., 1989. The impact of Wild Geese visiting improved grasslands in the Netherlands. *Journal of Applied Ecology* 26: 131-146.
- Knobbelzwanenplatform, 1993. Verslag Knobbelzwanenworkshop 24 november 1993. Stichting Knobbelzwanenplatform
- Lebret, T. & Th. Mulder 1976. Wilde Ganzen in Nederland. Thieme.
- Meininger, P.L., H. Schekkerman en M.W.J. van Roomen, 1995. Populatieschattingen en 1%-normen van in Nederland voorkomende watervogelsoorten: voorstellen voor standaardisatie. *Limosa* 68: 41-48.
- Newton I., V.M. Thom & W. Brotherson. 1973. Behaviour and distribution of wild geese in south-east Scotland. *Wildfowl* 24: 111-121.
- Owen, M., 1973. The management of grassland areas for wintering geese. *Wildfowl* 24: 123-130.

- Paassen, A. van, 1992. Landbouw en ganzenbeheer: naar een andere aanpak. *Het Vogeljaar* 40: 161-165.
- Philippona, J., 1972. Ganzenreservaten en terreineisen. *Vanellus* 15: 3-6.
- Rijnsdorp, A.D., 1981. Overwinteringsecologie van de Smient (*Anas penelope*). RIN-rapport 81/21.
- Rijnsdorp, A.D., 1984. Verspreiding, seizoenverloop en aantalsontwikkeling van overwinterende Smienten in Nederland. *Limosa* 57:1-6.
- Rijnsdorp, A.D., 1986. Winter ecology and food of wigeon in inland pasture areas in the Netherlands. *Ardea* 74: 121-128.
- Ruger, A. (ed.), 1985. Extend and control of Goose damage to agricultural crops. IWRB special publication no. 5.
- Ruimte voor Ganzen - Ganzenbeleid in Nederland voor de jaren negentig*. 1990. SDU-uitgeverij. Den Haag.
- Tanger, D., 1985. Ganzen in Noord-Hollandse winter van 1984/1985. *De Graspieper* 5 (4): 159 t/m 162.
- Tanger, D., 1986. Ganzen en zwanen in Noord-Holland in de winter van 1985/1986. *De Graspieper* 6 (4): 159 t/m 163.
- Tempel, R. van den, 1992. Verstoring van watervogels door jacht in wetlands. Vogelbescherming Nederland, technisch rapport nr. 9.
- Tempel, R. van den, 1993. Ganzenbescherming, oplossing van knelpunten in wetgeving en beleid. Vogelbescherming Nederland, Actierapport 6.
- Visbeen, F. & W. van der Waal 1992. Ganzenland Waterland! *De Gierzwaluw* 30 (3): 64-71.
- Visbeen, F. 1994. Broedende grauwe ganzen in Waterland-Oost, Diemerzeedijk en Vijfhoek. *De Graspieper* 14 (3): 130-134.
- Waal, W. van der, 1989. Ganzenland Waterland? *De Gierzwaluw* 27, nr. 3.
- Wildschadecommissie Noord-Holland, 1987. Jaarverslag 1986.
- Wildschadecommissie Noord-Holland, 1989. Jaarverslag 1988.
- Wildschadecommissie Noord-Holland, 1990. Jaarverslag 1989.
- Wildschadecommissie Noord-Holland, 1991. Jaarverslag 1990.
- Wildschadecommissie Noord-Holland, 1992. Jaarverslag 1991.
- Wildschadecommissie Noord-Holland, 1993. Jaarverslag 1992.
- Wildschadecommissie Noord-Holland, 1994. Jaarverslag 1993.
- Wildschadecommissie Noord-Holland, 1995. Jaarverslag 1994.
- Wolfskeel, D.W. & R.E.Brouwer, 1990. Ganzen in Noord-Holland. VWG-Tringa, ecoverslag nr. 14.

BIJLAGE 1 Leden begeleidingscommissie

Adriaan Guldemond, voorzitter
namens Samenwerkingsverband Waterland

Frank Visbeen
namens Samenwerkingsverband Waterland

Dirk Tanger
namens Samenwerkingsverband Waterland

Jaap Honingh
namens Samenwerkingsverband Waterland

Jan Spaans
persoonlijke titel

Gerrit Walstra
namens provincie Noord-Holland

Peter Pilkes (vervanger Gerrit Walstra)
namens provincie Noord-Holland

BIJLAGE 2 Geïnterviewde boeren in het WCL-gebied

De Zeevang:

T. Bouwman (Warder)
K. Mantel (Warder)
G. Koning (Warder)
S. de Boer (Warder)
P. Laan (Warder)
D. Wals (Warder)
J. Beunder (Warder)
C. Uitentuis (Middelie)
W. de Boer (Middelie) telefonisch.

Waterland

P. Bark (Broek in Waterland)
W. Pronk (Broek in Waterland)
P. de Koning (Uitdam)
M. Honingh (Zuiderwoude)
A. Bakker (Holysloot)
N. Disseldorp (Zunderdorp)
D. Dirksen (Uitdam)
B. Hoogendoorn (Uitdam)
C. Deun (Zuiderwoude)
J. Klein (Zuiderwoude)
D. Dobber (Zuiderwoude)
H. de Gier (Broek in Waterland) telefonisch

BIJLAGE 3 Vragenlijst boeren

Vragenlijst werd als checklist gebruikt in de gesprekken met boeren en is dus niet in deze vorm aan de geïnterviewden voorgelegd.

1. Heeft u overlast van grazende vogels (soorten, aantallen perioden)?
2. Zijn er verschillen tussen de jaren (grootte in %)?
3. Welke schade ontstaat (indien van belang, per vogelsoort)?
 - soort en grootte schade (begrazing, verslemping, zode), periode
 - in welke periode is de aanwezigheid van de vogels geen probleem
 - over welke periode strekt effect van schade zich uit
4. Wat wordt er aan schadepreventie gedaan?
 - graslandbeheer
 - ver-/be-jaging (aantallen afschot?)
 - anderszins
5. Wat is het effect van de preventie?
6. Wat wordt gedaan om gevolgen van vogelbegrazing te verkleinen?
7. Wat zou nog meer gedaan kunnen worden ter verkleining van gevolgen (kosten)?
8. Hoe wordt de schade afgehandeld?
 - wordt alle schade geclaimd
 - hoe gaat de afhandeling in zijn werk
 - tevreden?
9. Is er verschil tussen geleden en vergoede schade?
 - primaire schade (minder grasopbrengst)
 - tijdsinvestering en overige kosten preventie
 - kosten t.a.v. vraag 6.
10. Welke compensatie moet worden geboden (omvang en vorm)?
11. Ziet u een oplossing voor de huidige knelpunten?
12. Wat vindt u van opvanggebieden (ervaringen, kansrijk, deelname, hoogte vergoedingen)?
13. Hoe is de jacht op uw land geregeld?
14. Wat is de verdeling van land, veebezetting (m.n. schapen!), vrij land/pacht van nat.beheer)?

BIJLAGE 4 Verjaagmethodieken

Bejaging

De aanwezigheid van de jager en het geluid van een gewerschot zorgt voor vertrek van de aanwezige vogels. Er zijn geen bewijzen dat afschot van enkele individuen, in een versterking van de verjaging resulteert (Van der Tempel 1992), hoewel dat wel veelal beweerd wordt. Gewenning kan optreden. De vogels keren dan vrij snel terug. Jacht op ganzen vindt plaats tot 10.00 uur in de ochtend. Uit gebieden waar intensieve jacht plaatsvindt, is bekend dat de ganzen zich pas na 10.00 uur in de jachtgebieden laten zien. Voor alle vogels geldt dat ze in delen van het jaar niet bejaagbaar zijn. Uit onderzoek blijkt dat de verspreiding van vogels over de verschillende gebieden snel aan sluiting van jacht wordt aangepast.

Verjaging

Betreding van het gebied, roepen en zwaaien (zelfs afsteken van vuurwerk) is meestal voldoende om de vogels op de vleugels te krijgen. Ook hier treedt vrij snel gewenning op. Na vertrek van de verjager kunnen de vogels snel terugkeren. Blijvend effect treedt alleen op als de verjaging structureel wordt aangepakt.

Knalapparaat

In stiltegebied is dit vanzelfsprekend niet toepasbaar. Voor smientenverjaging in de nacht niet aan te bevelen, i.v.m. nachtrust van omwonenden. Gewenning treed op als alleen met knalapparaat gewerkt wordt.

Vlaggen

Op stokken bevestigde witte plastic zakken hebben door beweging en geluid een verstorend effect. Afwisseling met zwarte zakken lijkt gewenning iets tegen te gaan. Bij windstil weer hangen de zakken slap langs de palen en is het effect minimaal.

HF-lijn

Tussen palen gespannen HF-draad (Hoge Frequentie) wordt door de wind in trilling gebracht, waardoor de draad gaat fluiten. Het geluid verstoort, maar werkt natuurlijk niet bij windstil weer.

Windratels

Zie onder HF-lijn.

Vlieglijnen

Over het land gespannen draden hebben als effect dat vogels daar niet graag landen. Ook hier kunnen vogels aan wennen, zodat ze tussen de draden landen en opstijgen. Dit is onder meer aangetoond rond het rotganzenreservaat op Texel (mededeling G. van Gool). Alleen zwanen met hun lange startbaan hebben blijvend last van dergelijke draden. De methode is kostbaar voor een vrij kortdurend effect. In Zeeland zouden echter wel goede resultaten geboekt zijn.

Autoband in water

Speciaal voor smienten (die altijd in de nabijheid van water foerageren) is geëxperimenteerd met drijvende autobanden in het water. Het effect was van zeer korte duur.

Auto in het veld

Het hielp wel korte tijd, maar mag wettelijk niet vanwege het feit dat auto-wrakken verwerkt moeten worden.

Vogelverschrikker

In een aantal gevallen is de aloude vogelverschrikker gebruikt. De ganzen bleken hier snel aan te wennen.

Roofvogels

Uit onderzoek aan rotganzen op Texel, bleek dat het meeste opvlieggedrag voortkwam uit een (schrik)reactie op een overvliegende roofvogel (slechtvalk, havik, buizerd, visarend maar ook ooievaar). In Waterland is nog niet geëxperimenteerd met een valkenier. Het is echter de vraag of de vogels door een roofvogel naar andere gebieden zijn te verjagen. Na vertrek van de roofvogel landen de vogels wellicht vrij snel op hetzelfde perceel. De verstoring had immers geen relatie met het foerageergebied. Ook uit onderzoek bleek dat de reactie van grazende vogels op roofvogels betrekkelijk gering was. Zo vlogen vogels na menselijke verstoring gemiddeld 1,5 keer zoveel op en bleven bovendien gemiddeld 3,5 keer langer in de lucht dan na verstoring door een roofvogel.

Territoriale soortgenoten

Vogels die een broedterritorium verdedigen kunnen dat doorgaans vrijhouden van soortgenoten. Bij de knobbelzwaan is dit vooral van belang. Groepen van jonge knobbelzwanen worden doorgaans uit de relatief grote territoria verdreven. Hierdoor zal het aantal vogels per oppervlak sterk afnemen (nl. tot twee broedvogels per territorium). Daarnaast lijkt het dat volwassen vogels doorgaans meer in het water foerageren dan jonge vogels.

BIJLAGE 5 Uitgekeerde schadebedragen in Nederland, Noord-Holland en Waterland

jaar	A schade NL	B graz.vog NL	% B van A	D schade NH	E graz.vog NH	% E van B	G graz.vog WCL	% G van E
1984				336.592	194.782			
1985				281.576	212.008			
1986				250.632	161.509			
1987				254.292	162.871			
1988				189.521	157.796			
1989	2.658.515	2.115.902	79,6%	386.212	332.202	15,7%	109.581	28,4%
1990	3.268.172	2.600.560	79,6%	544.518	463.557	17,8%	196.940	42,5%
1991	3.832.070	3.093.821	80,7%	559.953	535.359	17,3%	193.554	36,1%
1992	4.790.332	4.164.646	86,9%	633.573	439.713	10,6%	257.636	58,6%
1993	4.952.160	4.463.455	90,1%	580.428	398.304	8,9%	185.728	46,6%
1994	5.001.504	4.569.036	91,4%	515.074**				

graz.vog = ganzen, zwanen, meerkoet en smient.

** verwacht wordt dat het totale bedrag op f 550.000,- zal uitkomen als alle claims zijn afgewerkt. Gegevens nog incompleet.

% B van A = aandeel grazende vogels van het totaal uitgekeerde schadebedrag in Nederland.

% E van B = Noordhollands aandeel van het totale schadebedrag voor grazende vogels.

% G van E = WCL-aandeel van het in Noord-Holland uitgekeerde schadebedrag voor grazende vogels.

Bronnen:

Kolom A en B: ongepubl. landelijke cijfers van het Jachtfonds (hr. van Wely).

Kolom D en E: Jaarverslagen Wildschadecommissie Noord-Holland 1986-1994

Kolom G: ongepubl. provinciale cijfers van de Wildschadecommissie Noord-Holland (hr. Pilkes)

Gegevens uit kolom D en E komen NIET overeen met gegevens uit de naar provincie uitgesplitste landelijke cijfers van het Jachtfonds!

BIJLAGE 6 Gesprek met de Wildschade Commissie Noord-Holland, d.d. 26-9-95

Aanwezig: J. den Ouden (vrz. WiCo), P. Havik (WiCo, jagerslid), B.J.A. Hakvoort (WiCo, landbouwlid en tevens lid Jachtfonds), A.G.Kamkes (secr. WiCo, DUR), P.Pilkes (adviseur, ministerie LNV), Hr. Vonk (adviseur, Directie Uitvoering Regelingen ministerie LNV), H.G.Engberink (adviseur, schadeconsulent van Ministerie van LNV), G. Walstra (lid begeleidingscie. WCL-project "Grazende Vogels") T. Eggenhuizen (projectmedewerker "Grazende Vogels", Samenwerkingsverband Waterland).

Na een voorstelronde werd door T. Eggenhuizen het project toegelicht. Verder werd gemeld hoe de stand van zaken nu ligt (interviews met boeren afgerond, gesprekken met andere instanties volgen nu). Er wordt gewerkt aan een opzet voor proefproject, waarmee de Natuurvereniging Waterland (i.o.) zo spoedig mogelijk aan het werk kan. De Natuurvereniging zal afspraken moeten maken met alle betrokkenen (boeren, jagers, WiCo, Jachtfonds, SBB e.d.).

Reactie's:

- De WiCo heeft tot doel de wildschade te verminderen. Zij staat dan ook positief tegenover onze plannen, maar is echter wel gehouden aan de Jachtwet.
- De door de WiCo verstrekte schadecijfers betreffen vergoedingen voor geleden schade, waarbij de boer noch de jager iets te verwijten viel. Er is dus bij deze schadegevallen alles gedaan om de schade te verminderen dan wel te voorkomen (een wettelijke verplichting). Als je de vogels niet meer verjaagd, zal op die percelen de schade veel hoger komen te liggen.
Hierbij kan worden opgemerkt dat de schade in het omliggende land veel lager zal liggen. Hierdoor zal naar verwachting het netto resultaat over het gehele gebied een lagere schade zijn. In het rapport zal hiermee rekening worden gehouden bij het bepalen van de opvangpremies. De hoogte van de premies is nu nog onderdeel van studie. De schadecijfers, de door de boeren genoemde bedragen, het budget en grootte van de opvanggebieden zijn belangrijk voor het bepalen van de hoogte van de opvangpremie.
- In Noord-Holland is op een aantal lokaties het Smientenbeheersplan van kracht, o.m. in Waterland-Oost en Zeevang-Zuid. Hiermee kan de WiCo prima werken.
In tegenstelling tot het Smientenbeheersplan, worden hier geen gebieden aangewezen, maar zullen direct met de boeren afspraken moeten worden gemaakt. Het is de bedoeling dat de opvang-premie hoger zal liggen dan uitgekeerde schadebedragen, zodat schade hierdoor is gedekt (uitzonderlijke schades kunnen d.m.v. een financieel vangnet worden uitbetaald).
- Lopende jachtcontracten zijn niet makkelijk open te breken. Vooral in de Zeevang is in een aantal gevallen de jacht voor hoge bedragen verhuurd. In Waterland daarentegen is in een vaak de jacht verhuurd voor een worst en een fles wijn.
- Uitstralingseffect naar omliggende boeren. Met de Jachtwet in de hand zal de WiCo verhoogde schadeclaims in de omgeving van de "opvang-boeren", op de "opvang-boeren" kunnen verhalen. Zie de Smientenproblematiek in het Twiske.
Het is van belang om aan te geven dat er duidelijke verschillen zijn tussen het Twiske en onze opzet. Gaat het bij het Twiske vrijwel alleen om een rustgebied, vanwaaruit het omliggende agrarische land wordt begraaasd, in onze opzet gaat het vooral om het aanbieden van foerageergebieden, waardoor juist het omliggende land wordt ontlast.

- De WiCo ziet een spanningsveld tussen weidevogels en wintergrazers. Het lijkt de WiCo verstandig hierover een paragraaf in het rapport op te nemen.
- Voor de WiCo blijft de Jachtwet uitgangspunt, het Jachtfonds geeft verder richting aan het beleid. Als de opvang niet binnen de huidige wetgeving past, zal het Jachtfonds zich moeten buigen over deze materie.
- Voor opvang van ganzen heeft het Jachtfonds gelden beschikbaar. Voldaan moet worden aan de volgende voorwaarden: draagkracht onder de boeren is belangrijk, deze gelden zijn niet van toepassing op broedende grauwe ganzen en verder alleen voor andere ganzen (dus geen smient, zwaan, meerkoet). Indien van een aanvraag moet geschieden voor 15 november (begrotingsvergadering Jachtfonds).
- Voor meerkoet en grauwe gans ziet de WiCo weinig draagkracht. De meerkoet heeft zijn uiterlijk niet mee, broedende grauwe ganzen geven in de broedperiode extreem veel overlast.
- De jachtrechtelijke verplichtingen rond een opvanggebied moeten goed geregeld zijn.
- Het rapport over de opvang van grazende vogels zal in de loop van november in grote lijnen klaar zijn. De WiCo zal op de hoogte worden gehouden en daar waar dan aan de orde is, worden gehoord.
- De heer Engberink wil graag nog een onderhoud met het Samenwerkingsverband, om zijn werkzaamheden toe te lichten.

BIJLAGE 7 Gesprek Wildbeheerseenheid 'de Zeevang', SVW dd. 19-10-95

Aanwezig : WBE Zeevang: de heren Havik, Vet (vrz.), de Groot (secr). De heer Kamminga, regionaal consulent KNJV. SVW: de heren Visbeen en Eggenhuizen.

Na een inleiding over Samenwerkingsverband Waterland, Waardevol Cultuurlandschap Waterland, Natuurvereniging i.o. en de samenhang tussen deze van Frank Visbeen, licht Ton Eggenhuizen het project "grazende vogels" toe. Benadrukt wordt dat het project nog in een studie-fase is, waarbij alle betrokken partijen benaderd worden. Voorts wordt m.b.v. betrokken partijen een knelpuntenanalyse gemaakt. Afspraken voor daadwerkelijke opvang (voorlopig als proef-projecten) zullen door de natuurvereniging moeten worden gemaakt.

Gevraagd naar de eerste reacties, leverde de volgende punten op.

WBE's moeten worden betrokken bij de plannen, zeker ook i.v.m. zakelijke rechten en plichten (jacht-huur, aansprakelijkheid).

Het is nadrukkelijk de intensie (en ook altijd geweest) om de WBE te betrekken bij de opvang. Er zal worden voorgesteld om WBE in de begeleiding van de proef-projecten een rol te laten spelen (bijv. lidmaatschap Begeleidingscommissie).

Belangrijk knelpunt is schade in omliggende gebieden. Wie zal aansprakelijk worden gesteld?

Van de drie B's (Bejagen, Beheren of Betalen) is hier beheer van grazende vogels aan de orde. Door opvang zal schade juist verminderen. Als het Jachtfonds ook vindt dat het hier om beheer gaat, zal schade in de omgeving niet ten laste kunnen komen van de jachtgerechtigde in het opvanggebied. Er is een duidelijk verschil met het Twiske, hier wordt niet alleen rust geboden, maar vooral eerst foerageermogelijkheden.

Overzomerende ganzen. Het Jachtfonds stelt zich op het standpunt dat de overzomerende en broedende Grauwe Ganzen niet natuurlijk zijn en bejaging ruimschoots mogelijk. Schade door deze vogels worden al niet meer geheel vergoed.

Het is duidelijk geworden dat er weinig draagkracht is onder boeren, overheid en jagers voor opvang van ganzen en knobbelzwanen in de zomer. De opvangplannen zullen derhalve alleen gericht worden op "wintergasten". Voorts is duidelijk geworden dat opvang voor Meerkoet nauwelijks haalbaar is. Opvang zal zich derhalve ook niet alleen richten op Meerkoet, deze zal wellicht "mee kunnen liften" met opvang voor wintergasten.

Nu zullen kleine gebieden ingericht worden als opvang. Opvang heeft pas echt kans van slagen in grotere gebieden. Is er voldoende geld voor een grootschalige aanpak als vervolg?

De WCL-gelden zullen worden gebruikt voor proef-projecten, om te onderzoeken of opvang haalbaar is. Er wordt daardoor echter overheidsgeld niet benut. In het kader van opvang voor ganzen (Nota "Ruimte voor Ganzen") is het denkbaar dat de overheid in de toekomst financieel aan de opvang zal gaan bijdragen.

In een deel van de Zeevang is het Smientenbeheersplan van kracht. Smientenbeheer blijkt echter erg moeilijk. De vogels gaan s'nachts grazen waardoor het sturen naar de opvanggebieden ("natuurgebieden") onmogelijk wordt. Verjaging uit een groot gebied als de Zeevang is onmogelijk. De inzet van Natuur beherende instantie (hier m.n. SBB) is onvoldoende gebleken (te weinig kunstmest), waardoor de vogels niet op de bedoelde gronden willen foerageren.

De bedoeling van de hier ter discussie staande opvang is gericht op proeven op het agrarische land. Hier wordt een beheer gericht op vroeg mals gras uitgevoerd.

Papierwinkel van wildschade wordt in de Zeevang voor een groot gedeelte door de jagers geregeld. Boeren hebben er niet veel werk aan. Mede daardoor wordt de WBE door de boeren op handen gedragen.

Toch wordt door boeren het papierwerk als hinderlijk ervaren. In hoeverre dit reëel is staat niet ter discussie. Hoe het wordt ervaren moet als uitgangspunt genomen worden.

De WBE vindt de huidige regeling een goede regeling, in die zin dat bij de grootste schade ook de grootste vergoeding wordt geboden.

De WBE wil meedenken over opvang-mogelijkheden. Voor de vuist weg wordt gedacht over opvang na 31 januari (voor ganzen wellicht iets eerder). Hiermee loop je bestaande jachtcontracten niet in de weg.

Over dit punt is verder niet gesproken. Aangenomen wordt dat ook de WBE dit punt eerst met de achterban wil bespreken en moet dus niet worden gezien als een vaststaand voorstel.

De trends van broedende Grauwe Ganzen in Waterland baart de WBE zorgen. Gevreesd wordt dat ook in de Zeevang de soort gaat broeden, overzomeren vindt al plaats. Eier-schudden moet dan overwogen worden.

Het SVW wil onderzoek doen naar populatieaspecten van de broedende Grauwe Ganzen in Waterland (met telescoop afleesbare halsbanden). Verblijven deze vogels het hele jaar in het gebied, is er uitwisseling met bijv. Flevoland en hoeverre veroorzaken deze vogels schade? Pas daarna zal duidelijk worden of legsel-beïnvloeding nodig, mogelijk en wenselijk is. Met het oog op het geringe areaal open water met brede rietzomen mag worden betwijfeld of het broeden in de Zeevang en dergelijke groei als in Waterland zal doormaken.

Opvang kan resulteren in een groei van de lokale aantallen. Tot hoever moet je met deze groei gaan. Succes kan namelijk de grootte van de opvanggebieden overstijgen. Een plafond in de aantallen zal overwogen moeten worden.

Door middel van draagkrachtbepalingen zou wellicht een plafond kunnen worden vastgesteld. Een van te voren bepaald plafond op grond van wetenschappelijk onderzoek is verreweg te verkiezen boven subjectieve criteria ("Het worden er gewoon te veel").

Duidelijk moet worden welke problemen gaan ontstaan met opvang. Haal je met de opvang niet het "paard van Troje" binnen?

De wens wordt uitgesproken dat de WBE over deze vraagstukken met ons wil nadenken.

De WBE vindt het jammer dat zij afzonderlijk zijn benaderd en niet alle WBE's tegelijkertijd zijn gevraagd.

Er is gekozen voor benadering van de WBE's in de gebieden waar we nu over opvang nadenken. De WBE-De Dieen reageerde echter niet zo positief op de vraag om te praten over deze zaken als de WBE-de Zeevang heeft gedaan.

BIJLAGE 8 Verslag gesprek met het Jachtfonds d.d. 13-12-95

Aanwezig: de heer van Wely (Jachtfonds), de heer Engberink (min.LNV), mw. van Wely, Frank Visbeen (SamenwerkingsVerband Waterland), Ton Eggenhuizen (SVW).

Eerst wordt een toelichting gegeven bij het Samenwerkingsverband, de vereniging voor Agrarisch Natuurbeheer Waterland (de Natuurvereniging) en WCL-projecten Waterland. Vervolgens wordt het project "opvang voor grazende vogels" besproken. Voor het project is onderzoek gedaan naar wettelijk kader, ervaringen met huidige regelingen en het peilen van draagkracht onder de betrokken partijen om naar een oplossing te zoeken. Hierbij werd aangegeven dat de draagkracht voor opvang van Grauwe Ganzen (broedvogels) nauwelijks aanwezig is (m.n. bij boeren, WiCo en WBE's). Van Wely geeft daarbij aan dat juist de Grauwe Ganzen een belangrijk probleem vormen en dat met opvang van deze vogels veel goed werk te verrichten valt. Aangegeven werd dat voor de Grauwe Gans een onderzoeksproject gestart zal worden naar de populatie, waarbij gekeken zal worden naar uitwisseling met andere gebieden (m.n. Oostvaardersplassen) en trekbewegingen van de broedvogels. Dit onderzoek wordt opgezet om de roep om regulering bij boeren en jagers (middels afschot in winter en/of in broedperiode of broedsucces-beïnvloeding) op wetenschappelijke gronden te beantwoorden.

T.a.v. Smientenopvang kan gemeld worden dat al ruime ervaring is opgedaan. Volgend seizoen zal een evaluatie plaatsvinden (eigenlijk dit seizoen gepland, men was echter nu te laat om een beginsituatie te bepalen voor begrazing. De vogels waren al aanwezig). Er is dus, in tegenstelling tot melding van WBE-de Zeevang nog geen evaluatie-rapport. Er kunnen nog weinig uitspraken gedaan worden over het beheersplan. Wel is inmiddels duidelijk dat Smienten zich slecht laten sturen. Ten eerste verschuiven de vogels bij intensieve verjaging niet de foerageergebieden maar het tijdstip van foerageren (van dag naar nacht). Ten tweede zijn de aantallen Smienten zo toegenomen dat van een concentratie en opvang in reservaatgebieden geen sprake meer kan zijn. Ook al door boeren in de Zeevang werd gemeld dat een Smientenopvanggebied de grootte zou moeten hebben van de gehele Zeevang zelf.

T.a.v. afwenteling van schade uit de omgeving van de opvanggebieden op opvangbiedende boeren kan gemeld worden dat de heer van Wely verwacht dat het bestuur van het Jachtfonds positief zal reageren op een verzoek van de natuurvereniging om deze garantie af te geven.

T.a.v. oppervlakte van opvanggebieden. Zowel de heer van Wely als de heer Engberink geven aan dat de kans van slagen afhangt van de grootte van de opvanggebieden. Natuurlijk is dit ook afhankelijk van omgevingsfactoren (m.n. delen van omgeving zonder voor de vogels versturende activiteiten als buffer). Een oppervlakte vanaf 100 hectare moet als minimum worden gezien. Opvang in een gebied, kleiner dan 100 hectare wordt als vrij kansloos betiteld.

De Natuurvereniging zal nadat participatie van boeren en jagers aan de voorgestelde proefprojecten duidelijk is geworden, contact op dienen te nemen met het bestuur van het Jachtfonds. Voor eventuele financiële participatie van het Jachtfonds zullen nog afspraken gemaakt dienen te worden. Vooral van belang hierbij zijn de oppervlakten van de proefgebieden, waarbij de inbreng van Staatsbosbeheer een goede steun in de rug kan zijn (aanzienlijke vergroting).

BIJLAGE 9 Gesprek met SBB d.d. 13-10-95

SBB : J. van Groeningen, T.Pieters; SVW : J. Honingh, T.Eggenhuizen.

Inleiding (TE) : project toegelicht (waarom gestart, welke zaken onderzocht, status van vooronderzoek, niet in afsprakenstadium).

Wat is het huidige SBB-beleid ten aanzien van grazende vogels in Waterland/Zeevanggebied?

SBB doet aan ganzen-opvang rond de Pereboom. Hier worden ganzen geduld, dit gebied is echter te klein om daadwerkelijk iets voor de vogels te betekenen. Natuurgebieden dienen een brede doelstelling te hebben, niet alleen weidevogels, niet alleen grazende vogels. Zoveel mogelijk worden meerdere doelstellingen nagestreefd.

Hoe kijkt men aan tegen opvang van grazende vogels?

SBB vindt opvang van grazende vogels een goede oplossing voor de huidige problemen. Er kleven echter wel problemen aan (zie verder). SBB ziet voor zichzelf een taak in de opvang.

Hoe is jacht op gronden van SBB geregeld?

6-jarige pacht: jacht geregeld zoals op gewoon agrarisch land. De boer verhuurt de jacht en kan in geval van schade, deze bij het Jachtfonds/WiCo declareren.

1-jarige en natuurpacht: jacht en verjaging is in principe niet toegestaan. Echter met het oog op schade-claims wordt gejaagd als daartoe aanleiding is. Schade aan het gewas, ontstaan door vraat, wordt door het Jachtfonds niet vergoed (vanwege beheersovereenkomst).

Waar ziet SBB knelpunten?

- De grootte van de opvanggebieden. Wil je daadwerkelijk iets voor grazende vogels betekenen dan zal je grote gebieden moeten realiseren. Net als de WiCo denkt SBB dan aan aaneengesloten gebieden van minimaal 80-100 hectare.

- Intensiveren van de jacht in omliggende gebieden. Voor SBB is de motivatie om aan opvang te doen gericht op natuurwaarden (vogels). Als opvang tot gevolg heeft dat er buiten de opvanggebieden meer geschoten gaat worden (netto meer afschot) kan SBB daar niet mee leven. Het is echter de bedoeling dat de vogels zich in het opvanggebied gaan concentreren. Om deze concentratie te realiseren moet het opvanggebied aantrekkelijk zijn (groen gras en rust) en de gebieden daaromheen minder aantrekkelijk (o.a. door verjaging).

- Nu is het evenwicht tussen natuur en productie op de 1-jarige pacht voor de boer nog haalbaar. Als door opvang de ganzenstand verhoogt (meer begrazing), kan de opbrengst van het land zo gering worden dat boeren dit land niet meer willen pachten. M.b.t. 6-jarige pacht zal door SBB met de pachter onderhandeld moeten worden, om te kijken of (en hoe) meegewerkt kan worden.

Van Rijksweg worden voor diverse natuur-doeltypen vergoedingen aan natuurterrein-eigenaren verstrekt. Als het doeltype 'weidevogels aangevuld kan worden met het doeltype 'wintergastenbeheer' zou voor SBB dit kunnen resulteren in hogere vergoedingen. Dit wordt natuurlijk als een duidelijk positief punt gezien.

SBB ziet in de bejaging en verstoring van rustende vogels op het IJsselmeer een belangrijk knelpunt. Sluiting van de jacht op het IJsselmeer zal ook in de uitwerking meegenomen moeten worden (jacht wordt op grote wateren door Domeinen verhuurd). Het is echter de vraag of de vogels in opvanggebieden veel gebruik zullen maken van het IJsselmeer. Er heerst immers rust in het opvanggebied. Onderzocht zal moeten worden in hoeverre de vogels gebruik van het IJsselmeer gaan maken in het geval van aanliggende opvanggebieden. Verder is het natuurlijk niet wenselijk dat er veel jacht vlak langs de opvanggebieden plaatsvindt, zeker niet in een gebied dat de vogels zullen gebruiken als vluchtgebied.

Actiepunten

Voor inwerking stellen opvang:

- Overleg voeren met SBB over invulling van deelname aan opvang.
- Kosten/baten analyse moet door SBB gemaakt worden (mede op grond van onze plannen). Hiervoor zal SBB regelmatig op de hoogte moeten worden gehouden over vorderingen van het project.
- Bij het Jachtfonds moet niet alleen garantie worden aangevraagd voor schade in omgeving van opvanggebied (afwenteling van schade-kosten) voor de meewerkende boeren, maar ook voor SBB. Afspraken maken wie deze garantie aanvraagt, het ligt het meest voor de hand om bij de garantiestelling voor de boeren, te melden dat onze aanvraag ook geldt voor SBB-land.
- Met Dienst Domeinen moet worden gesproken over stopzetting jachtpraktijken op het IJsselmeer in de omgeving van opvanggebieden.

Als de opvang is gerealiseerd:

- Onderzoek (d.m.v. monitoring) zal moeten plaatsvinden naar jacht (aantallen afschot, effect op rust in het opvanggebied).
- Onderzoek naar verspreiding van de vogels (SBB-land en/regulier agrarisch land).
- Onderzoek zal moeten plaatsvinden naar knelpunt 'weidevogels-grazende vogels'. Bestaat dit knelpunt, wat zijn de problemen, hoe kunnen de problemen worden opgelost, welke afwegingen worden gemaakt. Nu natuurbeloning voor weidevogel-nesten gestalte gaat krijgen, is dit een belangrijk punt.

Typewerk: Ton Eggenhuizen

Lay-out: Adriënne van Schaik

Illustraties: Ton Eggenhuizen

Drukwerk: Elinkwijk b.v., Utrecht

Eerste druk: 250 ex.